

ZALA VÁRMEGYE NEMESI FELKELŐ LOVASEZREDE 1809-BEN I.

Szervezés, személyi és anyagi ügyek

Bevezetés

„A zalai lovasságnak jutott a szerencse a legváltásosabb helyzetben ismerkedni meg a háború zsenyéivel: az inszurgens ágyúütegek fedezésére volt rendelve. A leggyarlóbban felszerelt lovasság: kötőfékkal kantár gyanánt, kard nélkül, pisztoly nélkül, csak a maga fokosával ellátva. Mégsem ingadoztak, s ha futottak, futottak előre, s visszaverték az ellent; pedig egyre süvöltött közéjük az ágyúgolyó.” Jókai Mór *Névtelen vár* című történelmi regényében olvashatjuk e sorokat Zala vármegye nemesi felkelő lovasezredének az 1809. június 13-i, a másnapi győri csatát megelőző összeütközés során tanúsított helytállásáról.¹ A fentiek nem Jókai romantikus, túlzó képzeletének szüleményei; a szerző azokat – miként maga is megvallotta² – Kisfaludy Sándor kiadatlan kézírataiból merítette. Az egykor a Zala vármegyei Sümegen élt költő – aki korábban mint a császári-királyi hadsereg főhadnagya szerzett katonai tapasztalatokat a Napóleon elleni háborúban –, 1809-ben az inszurrekció főparancsnoka, József nádor mellett szolgált szárnysegédként, őrnagyi rangban. Kisfaludy vezette a nemesi felkelés hadinaplóját és intézte a főparancsnoki levelezést, ezért 1810-ben őt bízta meg a nádor, hogy e hadiokmányok felhasználásával írja meg az uralkodó számára az inszurrekció történetét. Kisfaludy 1811-re elkészített, a nádor által kisebb-nagyobb módosításokkal, törlésekkel jóváhagyott, rendkívül alapos munkája azonban nem nyerte el a bécsi udvar tetszését, mert az a cs. kir. hadvezetést bírálva hangsúlyozta az általuk gyávnak bélyegzett magyar nemesi felkelők erényeit, kitüntetésre érdemes fegyvertényeit. Kisfaludy elhallgatásra ítélt művének kézíratait a levéltárak mélyére süllyesztették, és azokhoz, illetőleg az örökösök által őrzött fogalmazványokhoz csak a kiegyezés után (Bécsben őrzött példányukhoz pedig csupán az 1926. évi, Baden bei Wien-i egyezményt követően) lehetett hozzáférni.³

Kisfaludy Sándor eredetileg – 1809. április 17-étől május közepéig, mielőtt szárnysegédként a nádor főparancsnoki irodájába került volna – Zala vármegye nemesi felkelő lovasságának őrnagya volt, az inszurrekció általános történetét feldolgozó kézírataiban azonban nem írt, nem írhatott többet a zalai felkelőkről, mint más megyék inszurgenseiről, így (nyomtatásban 1931-ben megjelent) munkájában természetesen nem terjedelmesebb összegzést vagy feldolgozást, csupán hosszabb-rövidebb adalékokat találunk zalai inszurgens bajtársainak,

¹ *Jókai* 1994. II. k. 185–186. o.

² Uo. 182. o.

³ Kisfaludy kézíratainak születéséről és sorsáról lásd *Viszota* 1909. 405–433. o. *Viszota* pontatlan-ságait és tévedéseit újabban korrigálta: *Reisz* 2009. 256–259., 264–266. o.

illetve lovasezredének sorsáról.⁴ Valamivel bővebben foglalkozott az alakulat történetének egyes részleteivel a zalai felkelő lovasság alezredesi osztályának egykori másodkapitánya – a vármegye későbbi másodalispánja és országgyűlési követe –, Hertelendy Károly, aki idősebb korában, az 1850-es években vetette papírra és jelentette meg a *Nemes felkelő ezredek az 1809-ik évi győri csatában* című visszaemlékezését. Összefüggő – akár csak vázlatos – ezredtörténetet azonban ő sem írt, sőt saját, személyes emlékeinek részletezésében sem merült el túlságosan, mert célja elsősorban az inszurrekció általános bemutatása, illetve megtépázott becsületének helyreállítása volt.⁵

Az utolsó nemesi felkelés történetének monográfusa, Rugonfalvi Kiss István az események századik évfordulójára összeállított munkájának első kötetében Kisfaludy kéziratának felhasználásával közölt nélkülözhetetlen adatokat a zalai felkelő alakulatok történetéhez, második kötetében pedig az inszurrekció hőseiről (Kisfaludy által) készített összeállításban, valamint ezredtörténeti vázlatában tett közzé a zalai lovasság múltjára vonatkozó fontos adalékokat. Mindkét kötetében – a zalai inszurgensekre nézve főként az utóbbiban – hasznosította a nádori levéltár számos további dokumentumát is, bár azok visszakereshetőségét megnehezíti, hogy a felhasznált források irattípusát és jelzetét több esetben is hiányosan, pontatlanul vagy hibásan adta meg.⁶ József nádor iratainak Domanovszky Sándor által 1935-ben kiadott III. kötetében (elsősorban a Kisfaludy által vezetett nádori hadinaplóban) és Lipszky János ezredes Reisz T. Csaba által 2009-ben publikált jelentésében, továbbá Veress D. Csaba 1987-ben megjelent (adatgazdag, ugyanakkor számos tévedést és pontatlanságot is tartalmazó) hadtörténeti monográfiájában szintén lényeges adalékokat találunk a zalai felkelő lovasezred történetéhez.⁷

Miközben megyeink többsége már részletes, többé-kevésbé korszerű feldolgozással rendelkezik az 1809. évi nemesi felkelés helyi szervezéséről, valamint az egyes gyalogos és lovas felkelő alakulatok tábori, illetve harctéri alkalmazásáról,⁸ Zalában erre mindeddig csupán egyetlen kísérlet történt. A zalai származású történelemtanár, Vörös István – aki az 1930-as években bölcsészdoktori oklevelet szerzett, a háború után pedig gimnáziumigazgató volt Budapesten – valamikor 1950 előtt, valószínűleg a két világháború között készítette el *Az 1809. évi nemesi felkelés (insurrectio) története Zalavármegyében* címet viselő gépelt kéziratát. Vörös részben R. Kiss István kétkötetes monográfiájára támaszkodott, részben

⁴ Gálos 1931. 67–326. o.

⁵ Hertelendy műve második, bővített kiadásának kézírata: MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézírata. A szerző életében két kiadása jelent meg Veszprémben, az első 1857-ben (*Hertelendy 1857*). Egyik példánya: HL Insz. ir. 1809. 6/189.), a második, bővített pedig 1859-ben. (Újabb közlése: *Bátorfi 1878*. 135–151. o.) Megjelenésükről: *Pesti Napló*, 1857. szeptember 29. (2309. sz.) 1., 2. o.; *Politikai Ujdonságok*, 1859. június 30. (26. sz.) 333. o. A második, bővített kiadásra hivatkozott, ám a megjelenés évét tévesen 1809-re tette: *Szinnyei 1896*. 807. hasáb. (Ezt a nyomdahibát több életrajzi lexikon is átvette.)

⁶ R. Kiss 1909–1911. I–II. k.

⁷ *Domanovszky 1935*; *Reisz 2009*. 255–298. o.; *Veress D. 1987*.

⁸ Ezekről szinte teljes körű áttekintést nyújtanak a bicentenáriumi alkalmával összeállított győri konferenciakötetek egyes tanulmányai: *Bana – Katona 2010–2012*. I–II. k.

pedig Zala vármegye levéltárának forrásait, a megyegyűlési jegyzőkönyveket és iratokat, valamint az inszurrekciót helyi szinten szervező megyei Állandó Deputáció jegyzőkönyveit és iratait próbálta hasznosítani. Tagadhatatlan érdeme, hogy először vette kézbe a zalai levéltári forrásokat, azokat azonban nem igazán dolgozta fel vagy rendszerezte, inkább csak hosszabb-rövidebb szövegrészleteket idézett belőlük, ráadásul olvasásuk vagy gépelésük alkalmával számos hibát vétett, és jórészt hiányoznak vagy pontatlanok a hivatkozásai, illetve jegyzetei is, ezért kéziratának összességében alig lehet hasznát venni.⁹

Hiánypótlónak ígérkező alakultörténeti munkám ilyen előzmények után – jelentős részben Zala vármegye egykori levéltárának forrásaira, továbbá a nádori levéltár (Országos Levéltárban fennmaradt vagy Hadtörténelmi Levéltárba került) dokumentumaira támaszkodva, ugyanakkor az eddig publikált (német és magyar nyelvű) forrásokat és szakirodalmat is feldolgozva – vállalkozik a zalai nemesi felkelő lovasezred 1809. évi történetének bemutatására. Tanulmányomat – terjedelmi okokból – két részre bontottam: az első az ezred 1808. december 19-étől 1810. január 17-éig terjedő szervezésével, személyi és anyagi ügyeivel, míg a második az alakulat 1809. május 16-ától 1810. január 17-éig tartó tábori szolgálatával és harctéri alkalmazásával foglalkozik.¹⁰

*A nemesi felkelés szervezése Zala megyében, a zalai lovasezred felállítása
(1808. december 19. – 1809. május 16.)*

A Habsburg Birodalom 1808 nyarától – az 1792. évi francia hadüzenet óta – immár az ötödik koalíciós háborújára készülődött a Francia Köztársaság, illetve Császárság ellen. Miután a Monarchia a korábbi összecsapásokban rendre vereséget szenvedett, s azokból jelentős katonai és politikai (területi és presztízs-) veszteségekkel került ki, a Napóleon elleni újabb támadó háborúhoz minden haderejét mozgósítani kívánta a visszavágás reményében. Az 1808 szeptemberében Pozsonyban összeült magyar országgyűlés megszavazta az uralkodó, I. Ferenc által kért 20 000 újoncot és hozzájárult a nemesi felkelés minden korábbinál részletesebb szabályozásához, valamint annak határon kívüli alkalmazásához is. A november 5-én szentesített törvények 2. cikkelye a nemesek (személyes és anyagi) felkelési kötelezettségéről és az inszurrekció hadba hívásáról, míg a 3. törvénycikk a nemesi felkelés hadiszemléjéről és gyakorlatairól rendelkezett. Az előírt teendők jelentős részét, illetve a felkelés

⁹ MNL ZML Vörös István kézírata, 1–76. o. E kézirat komolyabb hasznosítására mindössze egyetlen példát találtunk: Nagy 2020. 43–62. o.

¹⁰ Kutatásomhoz nyújtott segítségéért külön köszönettel tartozom Szepesiné Simon Évának, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára főlevéltárosának, Lenkefi Ferencnek, a Hadtörténelmi Levéltár Bécsi Kirendeltsége főlevéltárosának és Kemény Krisztiánnak, a Hadtörténelmi Levéltár levéltárosának! A Vas megyei iratok másolatáért Melega Miklóst, a Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltárának igazgatóját, a vasi felkelésről írt, kiadatlan kéziratának másolatáért pedig Nagy Imre Gábort, a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárának igazgatóhelyettesét illeti köszönet! Köszönöm tanulmányom lektorainak, Lázár Balásznak, Lenkefi Ferencnek és Réfi Attilának hasznos észrevételeit, javítási, pontosítási javaslatait is!

gyakorlati szervezését – a költségek előteremtésétől az inszurgensek élelmezéséig – vármegyei keretek között végezték.¹¹

Zala vármegyében az 1808. december 19-ei közgyűlésen hirdették ki a fenti törvénycikkeket. Mivel a 2. cikkely 1. §-a előírta, hogy a felkelés kihirdetése után minden egyes nemesi családból, illetve háztartásból egy alkalmas egyén személyesen köteles táborba szállni vagy hadba indulni, a 4–6. §-ok pedig arról rendelkeztek, mely jövedelműek szolgáljanak lovasként vagy gyalogosként, a zalai közgyűlés elrendelte a megyebeli nemesség familiánként való összeírását, amit a következő év márciusában tartandó közgyűlésig kellett teljesíteni.¹² Zala vármegye nemeseinek ilyen, 1809 első hónapjaiban, jövedelemkategóriák szerint, településenként készített összeírása eddig nem került elő, csupán az 1000 forint feletti jövedelemmel rendelkező (felkelőként lovas szolgálatra kötelezett) zalai birtokosok megyei összesítésének fogalmazványai állnak rendelkezésünkre. Ezekben a jegyzékeken – melyekből úgy tűnik, hogy nem a nemes személyt, hanem a nemesi birtokot terhelte a felkelési kötelezettség, ám azt nem tudjuk róluk, hogy lefedik-e a megye egészét – összesen 80 birtokos nevét találjuk, köztük négy arisztokratát (gróft), tíz egyházi (részben káptalani) birtokost, öt özvegyet és egy örökös családot. Közülük 32-en a legmagasabb, 3000 forintnál több jövedelemmel rendelkező kategóriába, 15-en a 2000 és 3000 forint közötti kategóriába, 33-an pedig az 1000 és 2000 forint közötti sávba tartoztak. Az arisztokraták valamennyien 3000 forint feletti jövedelemmel rendelkeztek, s ide soroltak nyolc, felkelőt kiállítani köteles egyházi birtokot, valamint két özvegyet is, míg a középső kategóriába tartozók között két egyházi birtokot és egy özvegyet találunk.¹³

A nádori levéltárból publikált országos összesítő táblázat zalai adatai jelentősen eltérnek a fentiekől, sőt helyenként egyenesen irreálisnak tűnnek. Utóbbi szerint ugyanis Zalában 2024 nemesi felkelőt írtak össze, akik közül jövedelmük alapján 900-an a lovassághoz, 1124-en pedig a gyalogsághoz kerültek (utóbbiakból alakították meg a zalai 8. gyalogszászlóaljat). A lovasok közül – állítólag – 53-an voltak első osztályú (3000 forint feletti jövedelemmel rendelkező), négyen másodosztályú (2-3000 forint jövedelmű), 27-en harmadosztályú (1-2000 forint jövedelmű), 816-an pedig – elvileg – állami ellátásban részesülő lovasok, míg e kimutatás szerint Zala a törvényes kötelezettségén felül nem állított ki lovasokat.¹⁴ Az első osztályba (a legmagasabb jövedelemkategóriába) sorolt zalai lovasok száma túlságosan magasnak tűnik, különösen annak fényében, hogy az országban összeírt, mintegy 38 000 fő nemesi felkelő között mindössze 191 ilyen inszurgens akadt.¹⁵ Ami a törvényes kötelezettségen felül kiállított lovasok számát illeti, mind a később idézendő vármegyei határozatokból, mind az 1810 januárjában tartott revízió alkalmával készített kimutatásból kiderül, hogy

¹¹ Magyar törvénytar 1740–1835. 377–387. o.; *Veress D.* 1987. 7–10. o.; *Ódor* 2012. 220–221. o.; *Lázár* 2015. 81–82. o.

¹² MNL ZML kgv. jkv. 1808. december 19. 21. sz. 973–975. o.

¹³ MNL ZML Insz. ir. 1809. 46. d. 628. sz.

¹⁴ *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 42–43. o.

¹⁵ *Ódor* 2012. 221. o.

a megyéjébe 914 fővel visszatért lovasezred legénysége túlnyomórészt olyan zalai nemesekből állt, akiket a gyalogságtól tettek át ide (790 fő). További 61 fő önként vállalkozott lovas szolgálatra, míg a törvényben meghatározott, két- és háromezer forint közötti jövedelme valójában 11, egy- és kétezer forint közötti jövedelme pedig csupán 17 zalai lovas felkelőnek volt.¹⁶

Zala megyében még javában zajlott a nemesség összeírása, amikor az uralkodó 1809. február 19-én rendeletet bocsátott ki, melyben sürgette a törvényhatóságokat, hogy mielőbb állítsák ki a rájuk eső újoncokat, valamint a legnagyobb serénységgel hajtsák végre a nemesi felkelést. A királyi leirat különösen azt szorgalmazta, hogy a vármegyék a törvényes kötelezettségükön felül is állítsanak ki lovas felkelőket, akik azután majd a kincstártól fognak lovat, fegyvert és zsoldot kapni.¹⁷ Elsősorban ez utóbbinak elősegítése érdekében március elején agitációs körútra indult az országban a nemesi felkelés főparancsnoka, József nádor, valamint a Habsburg-ház Estei ágából származó Károly Ambrus hercegprímás.¹⁸

József nádor a dunántúli vármegyéket felkeresve, Szombathelyről március 4-én érkezett Zalaegerszegre. Mivel nem tudta bevárni a két nappal későbbre összehívott közgyűlést, március 5-én kisgyűlést tartott a megye legnagyobb birtokosai és vezető tisztségviselői részvételével, melyen átnyújtotta a február 19-ei királyi leiratot, s az abban foglalt teljesítésére, főként minél nagyobb számú lovasság kiállítására buzdította a zalai nemességet. A jelenlévők ígéretet tettek, hogy készek teljesíteni az uralkodó kívánságát: a másnapi közgyűlésen tárgyalás alá veszik a királyi leiratot, s annak végrehajtását minden igyekezetükkel előmozdítják.¹⁹ A zalaegerszegi tanácskozás eredményeivel, illetve a tapasztalt áldozatkészséggel elégedett nádor március 8-án számolt be róla I. Ferencnek, hogy Zala vármegye hajlandó 113-ról 1053 főre felemelni lovas felkelőinek számát, melyhez Festetics György gróf 260 lovas kiállítását vállalja, a többi költséget pedig majd részben magánadományokból, részben a megye nemesi felkelésének pénztárából fedezik.²⁰

Zala vármegye, figyelembe véve a felkelésre összeírt nemesség létszámát, egy gyalogoszászlóalj, valamint egy lovasezred kiállítására vállalkozott. A felkelő lovasságot 1809-ben is ezredекbe osztották be, melyek az ezredtörzsön kívül három osztályból, azok pedig két-két svadronból álltak, így összesen hat század alkotott egy ezredet, elvileg 1099 főnyi keretlétszámmal. Az osztályok az őket vezető parancsnokokról kapták elnevezésüket, így az első, ezredesi (korabeli szóhasználat: ezredskapitányi) osztály élén az ezredes rangú ezredparancsnok, a második osztály élén az alezredes (ezredesfőhadnagy), a harmadik élén pedig az őrnagy (főstrázsamester) állt. Egy-egy svadronban két kapitány, két főhadnagy,

¹⁶ MNL ZML Insz. ir. 37. d. 513. sz. Táblázat a zalai lovasezred revíziójáról, Nagykanizsa, 1810. február 2.

¹⁷ MNL ZML kgy. jkv. 1809. március 6. 1. sz. 140–146. o. és Ódor 2012. 221. o.

¹⁸ Veress D. 1987. 16–18. o. és Ódor 2012. 221. o.

¹⁹ MNL ZML kgy. jkv. 1809. március 5. 1. sz. 125–133. o.; vö. *Viszota* 1909. 406. o.

²⁰ József nádor Budán, 1809. március 8-án kelt jelentését közli *Domanovszky* 1935. 395–396. o. Zala vármegye, illetve Festetics György felajánlását tévesen Veszprém megyének tulajdonította: *Domanovszky* 1944. 229. o.

két alhadnagy, két strázsamester, 18 káplár, egy-egy trombitás és kovács, valamint 150 közember, összesen tehát 178 lovas volt. A Dunáninnyi terület hat, a Dunántúli öt, a Tiszáninnyi kettő, a Tiszántúli pedig öt, így az egész ország összesen 18 felkelő lovasezredet állított fel, melyeket a megyék vagy önállóan, vagy más megyékkel közösen alakítottak meg.²¹

Zala vármegye 1809. március 6-ai közgyűlése – az előző napon, a nádornak tett ígéretnek eleget téve – a február 19-ei királyi leiratban foglaltak teljesítéséeként rendelkezett a lovas és gyalogos nemesi felkelés felállításáról, annak első szemléről, valamint a felkelők számára szükséges lovak, fegyverek, egyenruhák és más felszerelések beszerzéséről. Ami az utóbbi tárgyat illeti, az inszurgenseket a cs. kir. katonasághoz hasonló módon kellett felszerelni, így a lovasokat karddal, pisztollyal, tarsollyal és tölténytáskával, valamint csákoval, sarkantyús csizmával, mentével, dolmánnyal, övvel, lovaglő- és posztónadrággal, továbbá – a reguláris fegyvereken felül – fokossal kellett ellátni. A nemesi felkelők számára egységesen világoskék egyenruhát írtak elő, míg a lovasságot kerületenként eltérő – a dunántúliak esetében vörös – színű csákó különböztette meg.²²

A március 6-ai zalai megyegyűlés az alábbi határozatot hozta a lovas felkelők kiállításáról: „Gróf Festetics György öexcellenciája a máj gyűlésben tett kinyilatkoztatása szerint az ezen megyéből felkelendő lovasságnak számát törvényes kötelességén kívül [...] még közel egy lovasosztállyal megnagyobbítani ajánlotta. Ezen osztályon kívül a vármegye részéről egy lovasezrednek felállításához a más két osztályt olyképpen kívánják az statusok [rendek] hozzáadni, hogy annak számában vétetvén először azok, kik 3000 forint jövedelemtől lovon felkelni vagy lovaszt állítani tartoznak, másodsor azok, kik a törvény engedelme mellett ezer és háromezer forint jövedelem között lovon felkelni vagy lovaszt állítani fognak, harmadsor azok, kik a [...] kegyelmes királyi rescriptum [leirat] által nyújtott szabadság mellett 1000 forint jövedelem alul is a lovasság számában általlépni kívánnak. Ekképpen amely szám ezen három rendbéli személynek számán kívül a két osztálynak teljességéhez még hátra volna, az az egyébaránt is kelleltinél nagyobb számú gyalogságból, azoknak segítségével pótolasson ki, kik kötelességeken kívül e végre lóval, öltözettel vagy pénzbeli ajánlással adakozni fognak; ha pedig erre az ebbéli adakozások sem lennének elegendők, utoljára a vármegyének előbbeni insurrectionalis cassája [nemesi felkelési pénztára] és fegyvere is oda fordíttasson.”²³

A közgyűlés rendelkezett a felkelésre összeírt zalai nemesség első szemléről is. A vármegye főispáni helyettese, Amade Antal gróf, valamint a két alispán elnökletével mustráló deputációt választottak, melynek tagja lett néhány arisztokrata (így például Festetics György gróf) mellett több tekintélyes táblabíró, továbbá a járási fő- és alszolgabírói kar. E bizottság

²¹ R. Kiss 1909–1911. I. k. 46–48. o.; Veress D. 1987. 29–30. o.; Ódor 2012. 221–222. o.

²² R. Kiss 1909–1911. I. k. 38–39. o.; Veress D. 1987. 10–11. o.; Ódor 2012. 222. o.

²³ MNL ZML kgy. jkv. 1809. március 6. 1. sz. 140–150. o.; idézet a 150. oldalról. Nem felel meg a valóságnak, miszerint Zala nem állított lovasságot a törvényes kötelezettségén felül, s az sem igazolható, hogy e megyét nem hatotta át teljesen az országos lelkesedés. R. Kiss 1909–1911. II. k. 140. o.

kapta feladatul, hogy az összeírt, előtte személyesen megjelenő nemesek felkelésre való alkalmasságát elbírálja, és őket – bevallott jövedelmüknek megfelelően – a lovas vagy gyalogos nemesi felkelők közé besorozza. A deputáció kötelessége volt az is, hogy a lovasság létszámának növeléséhez tett felajánlások alapján „a lovas személyt a gyalogságbul kiállítsa”. Az összeírt zalai nemeseknek az alábbi helyszíneken és időpontokban kellett a tervezett sorozószemlére megjelenni: Zalaegerszegen március 8-ától 12-éig, Tapolcán 13-án és 14-én, Balatonfüreden 15–16-án, Keszthelyen 18–19-én, Zalaszentgróton 20–21-én, Zalaapátiban 22–23-án, Zalalövön 24-én, Alsólendván 25-én és 26-án, Csáktornyan pedig 27-én.²⁴

Mielőtt a közgyűlést a szemle időtartamára felfüggesztették, határozatokat hoztak a felkelők lóval, fegyverrel, ruházattal és egyéb felszereléssel való ellátásáról is. Válaszul József nádor e tárggyal kapcsolatban március 2-ai levelében feltett kérdéseire, megkérték a főherceget, hogy – addig is, míg a szemlén meghatározzák a lovas és gyalogos felkelők pontos létszámát – inszurgenseik számára „mintegy 800 lovasra és 2 ezer gyalog emberre kívántató fegyvert és eszközöket, úgy a katonai comissiókban [ellátó bizottmányoknál, illetve raktárakban] található ruházati és egyéb készületeket ezen vármegye részére eltétni méltóztasson, hogy abbul a mustrának végeztével tudva leendő számhoz képest, és a vármegye fegyveres kamarájában található fegyvereknek is számban vételével, ami kívántatni fog, annak lehozattatása eránt a vármegye nyomban intézeteket tehessen”. Arra a kérdésre, hogy a katonai ellátó bizottmányoktól igényelt ruházatot és felszerelést elkészítve kérik, vagy csak anyagokat igényelnek hozzájuk és maguk készítetik el, azt válaszolták, hogy valamennyit készen kérik, mert a megyében nincs elegendő mesterember azok elkészítéséhez. A felkelők számára szükséges lovak kiválasztásához és felvásárlásához elrendelték egyszersmind a megye katonai szolgálatra alkalmas loállományának összeírását, s egy-egy ilyen ló árát átlagosan 200 forintban határozták meg.²⁵

Miután március 8-án kezdetét vette Zalaegerszegen a felkelésre összeírt nemesek sorozószemléje, a mustráló deputáció március 10-ei ülésén bejelentették, hogy Festetics György gróf tiszteket (két kapitányt, valamint két-két főhadnagyot és alhadnagyot) nevezett ki az általa kiállítandó, 110 főnyi lovasszázadhoz, és a svadron költségeire (lovakra 22 000 forintot, legénység felszerelésére 18 384 forintot), valamint a maga helyett állított önkéntes számára (lóra és ruházatra 400 forintot) összesen 40 784 forintot fizetett be a vármegye pénztárába.²⁶ Miközben a bizottság Keszthelyen végezte a szemlét, Zala vármegye tisztségviselőinek március 10-ei kisgyűlése annak érdekében, hogy mielőbb felállíthassák és felszerelhessék a nemesi felkelés lovasságát, küldöttséget menesztett a krajnai Marburgba (ma: Maribor,

²⁴ MNL ZML kgy. jkv. 1809. március 6. 1. sz. 155–159. o.

²⁵ Uo. 1809. március 6. 2. sz. 160–169. o.

²⁶ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. március 10. 1. sz. 1–4. o. A bécsi *Magyar Kurir* erősen túlzó híradást tett közzé Festetics felajánlásáról (egy április 1-jén kelt zalai tudósítás szerint a gróf állítólag 500 lovast, ugyanannyi tartalék gyalogost, valamint ezeken felül 100 000 forintot ajánlott fel a nemesi felkelés céljaira), amit az egyik korabeli olvasó így minősített az újságra írt széljegyzetében: „minden szava hazugság”. *Magyar Kurir*, 1809. április 11. (29. sz.) 445–446. o. E félrevezető tudósítást később más lap is átvette: *Hazai 's Külföldi Tudósítások*, 1809. április 26. (33. sz.) 257. o.

Szlovénia), hogy az ott lévő katonai ellátó bizottmánytól szerezzék be a legénység számára szükséges kardokat és ruhákat, vagy ha az utóbbiak készen nem lennének, vásároljanak posztót a megvarratásukhoz. Azt is elhatározták egyúttal, hogy a Festetics György gróf által kiállítandó lovasszázad alakulási helye Keszthely legyen, oda hívják össze a legénységet, és oda szállítsák majd a számukra szükséges, Marburgból hozandó kardokat és ruházatot is.²⁷

Amikor március 28-án megkezdődött Zala vármegye soron következő közgyűlése, a megye nemesi felkelőinek szemléjével még nem végeztek teljesen, azonban már 650 lovas és 1200 gyalogos inszurgent besoroztak. A lovasok száma kevesebb volt ugyan, mint amire számítottak, de többen felajánlották, hogy szívesen növelnék azok számát 800 főre, ha a nádor ezt elfogadná egy ezrednek, melyet három osztályra osztanának fel. Amennyiben ez nem felelne meg a nádornak, akkor csak két lovasosztályt alakítanának, 704 fővel – vetették fel, s a kérdés eldöntéséért a főherceghez folyamodtak.²⁸ Ezen a közgyűlésen olvasták fel a nádor március 14-én kelt rendeleteit, melyek szerint Zala vármegye a marburgi katonai ellátó bizottmánytól tudja beszerezni a felkelői számára szükséges ruházatot és felszereléseket.²⁹ Ott azonban – amint az Sümeghy József első alispán jelentéséből kiderült – egyelőre nem adták át a zalai küldöttségnek az igényelt felszerelést, arra hivatkozva, hogy nincs engedélyük az Udvari Haditanácstól. A megyegyűlés ezekután úgy rendelkezett, hogy ha megérkezik az engedély Marburgba, tüstént odautazik a zalai küldöttség, és „az felkelő sereg számára megkívántató ruházatra szükséges posztókat felszabva, az kiszabott mentére, dolmányra, nadrágra, köpönyegre és lovagló nadrágokra szükséges posztót béléssel, prémmel és gombokkal együtt, még is csákót, nyeret, nyeregszerszámot, abrakoló sapkát, montli [málha-] zsákot és pakrócot elhozni, és azokat az insurrectionalis cassából számadás fejében kifizetni fogják”, majd a posztót a szabó céh tagjai között osztják szét megvarráásra. Mivel a marburgi katonai ellátó bizottmány nem ad a ruhákra zsinórt és övet, valamint nyeregta- karót sem, az alispánra bízták, hogy szerezzé be az ezekhez szükséges nyersanyagokat, majd a megye kézműveseivel készíttesse el azokat a megadott minta szerint. Ugyancsak az alispánt bízták meg a katonai ellátó bizottmányoknál nem kapható alsóneműk, valamint kisebb felszerelési tárgyak (például evőeszközök és csutorák, loápolási és etetési cikkek) beszerzésével is.³⁰

A marburgi katonai ellátó bizottmány március 27-én még arról tájékoztatta Zala vármegyét, hogy megérkezett ugyan a Haditanács utasítása, ám a megye által kért ruházatot nem adhatja ki, mert arra a szlavóniai és horvátországi felkelőknek, valamint a helybeli zászlóaljnak van szüksége. Egy héttel később, április 4-én úgy módosították álláspontjukat, hogy mégis tudnak ruhát küldeni, de jórészt csak kiszabott anyagokat, s azokat is több részletben, mert nem képesek valamennyit egyszerre elkészíteni. Két, illetve három nap múlva mindehhez

²⁷ MNL ZML kgy. jkv. 1809. március 19. 3/1. sz. 295–299. o.

²⁸ Uo. 1809. március 28. 11/11. sz. 199–201. o.

²⁹ Uo. 1809. március 28. 12–13. sz. 207–208. o. Vö. R. Kiss 1909–1911. I. k. 58. o. és Gálos 1931. 76–77. o.

³⁰ MNL ZML kgy. jkv. 1809. március 28. 13/1. sz. 213–214. o.

hozzátették, hogy a kért fegyverekből csupán kardokat tudnak kiadni, mert náluk puskák és pisztolyok nincsenek, azokat Grazból vagy Károlyvárosból próbálják beszerezni. Zala vármegye április 10-ei kisgyűlése ezekután a nádorhoz folyamodott, intézkedését kérve, hogy a felkelő lovasság számára igényelt 704 pár pisztolyt, valamint a gyalogság részére szükséges 1200 darab szuronyos puskát adják ki a grazi, károlyvárosi vagy budai fegyvertárból.³¹

A nemesi felkelés tisztjeit Zala vármegye 1809. április 17-ei közgyűlésén választották meg. Itt az elnöklő főispáni helyettes, Amade Antal gróf felhívta a rendek figyelmét, miszerint elsősorban olyan tiszteket válasszanak, akik a rendes katonaságnál szolgálva, vagy a korábbi nemesi felkelések alkalmával már tapasztalatokat és érdemeket szereztek, majd arról tájékoztatta a jelenlévőket, hogy a vármegye kiállította ugyan az ígért két osztály lovasságot, sőt további 28 lovaszt is, Festetics György azonban csak részben tudta teljesíteni a harmadik osztály kiállítására vonatkozó felajánlását. Festetics gróf ugyanis időközben úgy módosította felajánlását, hogy a harmadik osztályból egy svadron felállítását vállalja, a vármegye által kiállított 28 lovas beszámításával. Mindezt jelenteni fogják a nádornak – ígérte a főispáni helyettes –, azzal a kéréssel, hogy a főherceg az így kiállítandó öt lovasszázadhoz a hatodikat valamelyik másik vármegyéből hozzákapcsolva alakítsa meg a zalai lovasezredet, a harmadik osztály parancsnokává pedig – alezredesi ranggal – nevezze ki Festetics György fiát, Festetics László grófot, akit a vármegye már korábban e tisztségre jelölt.³²

Ezekután került sor a zalai lovas és gyalogos felkelők tisztjeinek megválasztására. Ezredessé vagy, ahogy akkor nevezték, óbesterre, illetve ezredskapitánnyá – a gyalogszászlóalj parancsnokává választott Ghillány János báró³³ mellett – közfelkiáltással Amade Antal grófot kívánták választani, ő azonban mint Zágráb vármegye rendes főispánja, már abban a megyében vállalta el e tisztséget, ezért a zalai felkelő lovasság parancsnokává ezredesi ranggal a főispáni helyettes által jelölt Foky Zsigmond bárót, a Vas vármegyei Rábahídvégen élő, 39 éves kilépett cs. kir. huszárcapitányt, a Mária Terézia Katonai Rend lovagját választották.³⁴ Miután a főispáni helyettes felolvasta a többi tisztí rangra jelöltek neveit is, közülük őrnaggyá a költőként közismert sümegi birtokost, volt magyar királyi nemesi testőrt és kilépett cs. kir. tisztet, Kisfaludy Sándort, első kapitánnyá Farkas Ignácot, Inkey Jánost, Szegedy Ferencet és Boros Ferencet, másodkapitánnyá pedig Bessenyei Jánost, Barcza Imrét (a volt magyar királyi nemesi testőrt), továbbá Győrffy Antalt és Zalabéri

³¹ MNL ZML kgy. jkv. 1809. április 10. 2–5. sz. 317–321. o.

³² Uo. 1809. április 17. 1. sz. 327–330. o.

³³ Ghillány János báró életrajza: *Pálmány* 2019. 1. k. 250. o.

³⁴ MNL ZML kgy. jkv. 1809. április 17. 1. sz. 330–331. o. Foky Zsigmondról lásd *Makai* 1987. 205. o.; https://hu.wikipedia.org/wiki/Foky_Zsigmond (A letöltés időpontja: 2020. május 9.); *Szluha* 2011–2012. I. k. 404. o. Foky kilépésének évében, 1806-ban a cs. kir. 10. huszárezred első századosaként szerepel a katonai névtárban (Schematismus 1806. 297. o.), halálakor, 1823-ban viszont már őrnagyként említik a kitüntetettek névsorában. (Vö. Schematismus 1912. 43. o.) Ennek az lehet a magyarázata, hogy valószínűleg az 1809-es inszurrekció során szerzett érdemeiért, a nemesi felkelés 1810. évi feloszlását követően adományozhattak neki címzetes őrnagyi rangot. (Réfi Attila szíves közlése.)

Horváth Jánost választották. Másodkapitányi ranggal „auditor”, azaz hadbíró lett Besseney Lajos. Főhadnagyi rangra nyolc zalai lovas felkelőt emeltek (Bezerédy Ignácot, Hertelendy Károlyt, Deák Antalt, Inkey Imrét, Tolnay Jánost, Rajky Ferencet, Söptey Györgyöt és Salamon Ignácot), valamint alhadnaggyá is nyolc zalai nemest választottak (Skublics Eleket, Pálffy Ignácot, Gyulai Gaál Józsefet, Séllyey Eleket, Molnár Istvánt, Csány Józsefet, Gyömörey Károlyt és Adorján Mihályt).³⁵

A tisztek megválasztása azonban ezzel még nem zárult le, mert kiderült, hogy Festetics György gróf a vármegye által felállított négy lovasszázadhoz megválasztott tisztek egy részét – a megyei közgyűlés és Foky ezredes hozzájárulásával – magasabb ranggal áttette az általa felállított ötödik századhoz, emiatt pótolni kellett a kieső tiszteket. Így lett Besseney János másodkapitányból első kapitány, Hertelendy Károly és Bezerédy Ignác főhadnagyokból pedig másodkapitány. A főhadnagyok száma két fővel gyarapodott, és négy korábbi alhadnagy, Gyulai Gaál József, Séllyey Elek, Gyömörey Károly és Molnár István lépett elő főhadnaggyá. Az alhadnagyok száma szintén tíz főre bővült, közöttük azonban jelentős személycseré történt: mindössze ketten tartották meg korábbi rangjukat, míg Skublics Elek és Pálffy Ignác kikerült közülük. Helyettük, valamint a négy, főhadnaggyá választott tisztársuk helyett alhadnagy lett Domján László, Vajda Ferenc, Salamon László, Hertelendy Pál, Horváth György, Viosz Imre, Sohár Ferenc és Csutor Ignác.³⁶ A tisztté választott, majd Zala vármegye felterjesztése nyomán a nádor által tisztségükben megerősített zalai lovas felkelők között alig akadt katonaviselt – korábban a Magyar Királyi Nemesi Testőrségnél vagy a cs. kir. hadseregben szolgált – ember, és tapasztaltabb inszurgensek is kevesen lehettek közöttük, mert többségük a fiatalabb, 20–30 éves korosztályhoz tartozott. A közgyűlés a választást követően hozzájárult, hogy a tisztek számára szükséges lovakat – költségeik kímélése tekintetéből – a vármegye nemesi felkelési pénztárának terhére szerezzék be,³⁷ Foky ezredes kérelmére pedig rövidesen kiutaltak e célra fejenként 200, összesen 4000 forintot.³⁸

Zala vármegye április 17-ei közgyűlése intézkedett a sorozószemlén alkalmasnak bizonyult lovas és gyalogos nemesi felkelők századokra való felosztásáról és elhelyezéséről is, elrendelve, hogy az inszurgensek jelenjenek meg a meghatározott helyszíneken és időpontokban fejenként lovon vagy gyalogosan, „ahol is óbester urak által svadronyokra vagy companiákra felosztatni, a lovak első alispány úr által nékiek által adatván, ekképpen utóbbi rendelésig helyben megmaradni és a tiszt uraknak parancsolatitul függni fognak”. A lovasszázadok alakulási helyéül április 27-ére Zalaegerszeget, 28-ára Zalaapátit, 29-ére és 30-ára Zalaszentgrótot, május 1-jére Keszthelyt, 2-ára pedig Tapolcát jelölték ki, míg a gyalogos

³⁵ MNL ZML kgy. jkv. 1809. április 17. 1. sz. 331–332. o. E névsort közli *Bátorfi* 1878. 161–162. o. Kisfaludy őrnaggyá választásáról: *Viszota* 1909. 406. o.

³⁶ MNL ZML kgy. jkv. 1809. április 17. 1. sz. 333–334. o. A lovassághoz választott tisztek módosított névsora: MNL ZML kgy. ir. 1809. április 17. 1. sz. és MNL OL N 24. *Insurrectionalia* 1809. 969. sz. Közli: *Hazai 's Külföldi Tudósítások*, 1809. május 13. (38. sz.) 297–298. o.

³⁷ MNL ZML kgy. jkv. 1809. április 17. 1. sz. 337. o.

³⁸ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. április 17. 52. sz. 59. o. és MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 30. d. 52. sz. Foky ezredes kérelme Zala vármegyéhez, Zalaegerszeg, 1809. április 18.

századokat május 4-étől 10-éig Zalatárnokon, Nován, Pákán, Bánokszentgyörgyön, Pusztamagyaródon és Söjtörön tervezték megalakítani.³⁹

Miután Zala vármegye a Festetics György gróf által tett újabb felajánlás (összesen 65 150 forintnyi támogatás) révén, elsősorban gyalogos felkelők áttételével – az ezredtörzset és a tisztikart is beleszámítva – 900 főből álló öt svadronra szaporította inszurgens lovasságának létszámát, az április 17-ei közgyűlés azzal a kéréssel fordult a nádorhoz, hogy a hatodik svadront is a gyalogságtól átteendő további 156 főből alakíthassák meg, s azok ruházatára és felszerelésére utaljanak ki 71 218 forintot az országos pénztárból. Ha ez nem lenne lehetséges – kérték a nádortól –, akkor vagy más megyéből csatolják Zalához a hatodik svadront, vagy – ami a legkönnyebb és legkívánatosabb volna – az öt, már kiállított zalai svadront ismerjék el egy önálló lovasezrednek.⁴⁰

Időközben, az 1809. április 9-ei hadüzenetet követően az Osztrák és a Francia Császárság között kitört a háború. A bajorországi főhadszíntéren a Károly főherceg vezette császári-királyi fősereg április 16-án Münchentől északkeletre, Landshutnál kierőszakolta az átkelést az Isar folyón, majd Regensburg ellen indított támadást, az itáliai mellékhadszíntéren pedig ezekben a napokban a János főherceg parancsnoksága alatt álló cs. kir. belső-ausztriai hadsereg tört előre, a Piavén átkelve Verona irányában. A franciák a főhadszíntéren április 19-én megállították Károly előretörését, és ellentámadást indítva, három nap múlva, április 22-én Eggmühlnél döntő csapást mértek a császári-királyi főseregre, majd azt – Ausztriába betörve – a Duna mentén, Bécs irányába szorították vissza. Az időközben Itáliában előre nyomuló belső-ausztriai hadsereg ugyan április 16-án Sacilénél győzelmet aratott a francia itáliai hadsereg felett, a fősereg vereségének hírére azonban április 29-én leállította támadását, és erőit a visszavonuló fősereg balszárnyának fedezésére csoportosította át.⁴¹

Miután az uralkodó a cs. kir. fősereg támadásával egyidejűleg, április 10-én kiadta a parancsot a nádor számára a magyar nemesi felkelés hadba hívásáról,⁴² Zala vármegye 1809. április 17-ei közgyűlésén ismertették a nádor április 14-ei rendeletét, mely a nemesi felkelést kihirdető, április 10-ei királyi leirat közlése mellett előírta többek között azt is, hogy a vármegye mielőbb intézkedjen a felkelők májusban esedékes második szemléjének megtartásáról. A közgyűlés a királyi leirat felolvasása után május 12-ére tűzte ki a felkelők második szemléjének időpontját, s elrendelte, hogy a lovasságot századonként erre a napra Zalaegerszegre és Keszthelyre, a gyalogságot pedig Söjtörre és Novára vonják össze.⁴³

Ez a közgyűlés rendelkezett arról is, hogy a nemesi felkeléssel kapcsolatos ügyeket a továbbiakban a mustráló deputációból alakuló Állandó Deputáció intézze: annak érdekében, hogy „mind a két rendbéli felkelő sereg mennél előbb talpra kelhessen és a kívántató készületekkel előállhasson, Állandó Deputatio rendeltetik, melynek kötelessége lészen folyvást

³⁹ MNL ZML kgy. jkv. 1809. április 17. 1. sz. 338–340. o.

⁴⁰ Uo. 1809. április 17. 2. sz. 341–343. o.

⁴¹ Veress D. 1987. 24–25. o. és Lázár 2015. 104., 106. o.

⁴² R. Kiss 1909–1911. I. k. 60–62. o. és Veress D. 1987. 26. o.

⁴³ MNL ZML kgy. jkv. 1809. április 17. 3–4. sz. 345–350. o.

Egerszegen maradni, és az felkelés dolgában előlfordulandó dolgokat elintézni, a ruházatoknak, fegyvereknek és egyéb készüléteknek megszerzését és az evégre kívántató költségeknek kifizetését megrendelni, azoktul pedig, kikre ezen megszerzésnek gondja bízattatik, számot venni; egyszóval mindeneket, melyek a felkelő seregnek felkészítéséhez kívántatnak, foganatban venni.” A Deputáció elnökévé Sümeghy József első alispánt (akadályoztatása esetén a másodalispánt) nevezték ki, tagjai pedig a mustráló deputáció tagjai lettek, valamint a helyben lakó, kilépett katonatiszt, Deák József táblabíró, s közülük négy főnek, továbbá a jegyzőnek és a számvevőnek állandóan együtt kellett lennie a megyeszékhelyen.⁴⁴

Amikor április 27-én Zalaegerszegen kezdetét vette a lovasezred tisztjeinek és legénységének svadronokba való beosztása, az egész ezredből még csak 122 ember rendelkezett lóval (99 fő sajáttal, 23 vásárolttal).⁴⁵ Amint arról a megyegyűlés rendelkezett, május 2-ától Tapolcán intézték a zalai lovasszázadok szervezését. Itt készítette el Farkas Ignác első kapitány annak a svadronnak a listáját, melyhez 189 ember vonult be, közülük azonban ekkor még csak 64 főnek (négy tisztnek, négy altisztnek és 56 közvitéznek) volt lóva.⁴⁶

Ott Péter Károly báró, cs. kir. altábornagy, a nemesi felkelés dunántúli kerületi parancsnoka április 25-ei levelében arról értesítette Zala vármegyét, hogy egy lovasezredhez nem 1056, hanem 1099 fegyverforgató tartozik, és tudósítást kért a zalai felkelők második szemléjének idejéről. Az Állandó Deputáció május 3-ai ülése akként foglalt állást, hogy a szomszédos megyebeli hatodik svadronnal együtt kiálló zalai lovasezred létszámát eleve így tervezték, a századokat már összeállították és külön helységekből elhelyezték, valamint intézkedtek azok felruházásáról és egyéb felkészítéséről is, fegyvereik azonban még hiányoznak, ami egyelőre hátráltatja a szemle megtartását, ezért inkább majd a fegyverek megérkezése után egyeztessenek a mustra időpontjáról.⁴⁷ Az igényelt fegyverek átvételéről ugyanezen az ülésen intézkedtek, miután kézhez kapták a nádor április 27-ei leiratát, melyben tudatta a vármegyével, hogy utasította a grazi és károlyvárosi fegyvertárákat, adjanak ki 1200 puskát és 704 pár pisztolyt a zalai gyalogos és lovas felkelők számára.⁴⁸

Másnap, május 4-én Zalaegerszegen tartózkodott a zalai lovasezred őrnagya, Kisfaludy Sándor, s onnan írta a feleségének, hogy néhány napig a megyeszékhelyen kell maradnia és Foky Zsigmond ezredes távollétében neki kell vezetnie az ezredet. Ekkor azt tervezték, hogy az ezredtörzs és egy osztály Sümegre, a másik osztály Keszthelyre, a harmadik pedig Tapolcára fog vonulni, majd nemsokára táborba szállnak, csatlakozva a Keszthely és Győr között felálló dunántúli inszurrekcióhoz.⁴⁹

⁴⁴ MNL ZML kg. jkv. 1809. április 17. 1. sz. 337–338. o. és MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. [április 17. után] 42. sz. 19–21. o.

⁴⁵ MNL ZML Insz. ir. 1809. 15. d. 215. sz.

⁴⁶ Uo. 1809. 14. d. 200–201. sz. A zalai lovasezred Farkas kapitány-féle századának listája, Tapolca, 1809. május [téves dátummal: április] 4. 1. o.

⁴⁷ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. május 3. 73. sz. 80–81. o.

⁴⁸ Uo. 1809. május 3. 75. sz. 81–82. o.

⁴⁹ *Angyal* 1893. 164. o. Kisfaludy Sándor levele Szegedy Rózához, Zalaegerszeg, 1809. május 4.

Május 8-án a Szombathelyen tartózkodó Mecséry Dániel cs. kir. altábornagy értesítette Zala vármegyét, hogy a betegeskedő kerületi parancsnok, Ott báró megbízásából május 10-én, Zalaegerszegen kívánja megtartani a zalai felkelők második szemléjét, s kérte, hogy május 9-ére vonják össze a megyeszékhelyre mind a lovas, mind a gyalogos inszurgenseket. Az Állandó Deputáció május 8-ai üléséből azonnal válaszoltak Mecsérynek: mivel a gyalogos századok szervezését csak 10-én fogják befejezni, egy nap alatt lehetetlen Zalaegerszegrre összevonni a felkelőket, ráadásul még mindig nem érkeztek meg a szemle megtartásának feltételéül a nádor által előírt fegyverek, 10-én tehát nem tudják megtartani a tervezett szemlét, sőt egyelőre még annak későbbi időpontját sem lehet meghatározni. „Mihelyst azonban a fegyverek megérkeznek – válaszolták az altábornagynak –, a vármegye Önagyságával azonnal egyet fog érteni; azt előre is jelentvén, hogy mivel a lovasság a lovaknak általvételében és magának öszve szerkesztetésében most leginkább foglalatoskodik, és mind azok fekvőhelyeinek Zalaegerszegtől igen távol való létele, mind a nyereg-szerszámoknak és pokrócoknak fogyatkozása miatt legszaporábbnak és alkalmasabbnak gondolná a deputatio a 2-ik mustrának tartását ugyanazon helyekre rendelni; ha pedig Önagyságának e végre tovább is Egerszeget választani tetszene, azon esetben is a most nevezett és szomszéd helyeknek szűk voltára nézve csak a lovasságot lehetne Egerszegrre öszvevonni, a gyalogságnak öszvevonását pedig Bakra és annak vidékére volna legalkalmasabb rendelni.”⁵⁰ Amikor Mecséry altábornagy másnap, május 9-én megjelent Zalaegerszegen, az Állandó Deputáció ülésén, abban állapotok meg, hogy a zalai felkelők szemléjére majd csak a somogyi, baranyai és tolnai inszurgensek mustrája után kerül sor, és a lovasságot május 17-ére Keszthelyre, a gyalogságot pedig 18-ára Zalaegerszegrre vonják össze.⁵¹ (A zalai felkelő lovasság ekkor osztályonként Keszthelyen, Tapolcán és Kiskomáromban volt elhelyezve.⁵²)

Zala vármegye Állandó Deputációjának május 9-ei ülésén olvasták fel a nádor április 27-ei leiratát, mely elrendelte a nemesi felkelők a második szemléjét. A nádor részletes utasítást mellékelte leiratához, melynek második pontjához a következőket fűzte az Állandó Deputáció: „a fegyverek, ruházatok s egyéb készületek rész szerint már kiosztva, rész szerint munkában és úton, és a lovak is már kiosztva lévén, óbester urak parancsolatban a seregekbeli vitézeknek kiadni fogják, hogy lovasok ugyan főképpen kardot és nyereg-szerszámot, amilyen nekik vagyon, a gyalogosok pedig nyakbul függő tarisznyát a 2-ik mustrára magokébul hozattassanak”⁵³

Miután a grazi fegyvertár május 5-éről jelentette, hogy 1200 szuronyos puskát és 200 pár pisztolyt már kiadott Zala vármegye részére, kardokból azonban szűkölködik, a megye Állandó Deputációjának május 9-ei ülése elegendőnek találta a rendelkezésre álló puskák

⁵⁰ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. május 8. 88. sz. 91–93. o.

⁵¹ Uo. 1809. május 9. 91. sz. 95. o.

⁵² Uo. 1809. május 9. 92. sz. 107. o.

⁵³ Uo. 1809. május 9. 92. sz. 95–104. o.

és pisztolyok számát, a hiányzó kardok beszerzése ügyében pedig megkereste a budai fegyvertárat,⁵⁴ illetve köszönettel vette Festetics György gróf ajánlatát is, aki saját keszthelyi fegyvertárából adta kölcsön az előző felkelések idejéből maradt kardokat.⁵⁵

Ezen az ülésen hirdették ki József nádor április 30-ai rendelkezését is, melynek értelmében a főherceg a Vas vármegyei inszurgens lovasság egy századát rendelte a zalai lovasezredhez hatodik svadronként, Foky Zsigmond báró, ezredparancsnok mellé pedig a volt cs. kir. kapitányt, a vasi század parancsnokát, Szapáry Vince grófot nevezte ki a zalai lovasság alezredesévé. Noha erre a posztra korábban Festetics György és Zala vármegye is Festetics László grófot jelölték, őt ekkor őrnagynak nevezte ki a nádor, míg a zalai lovasok addigi őrnagyát, Kisfaludy Sándort saját főhadiszállására vette maga mellé szárnysegédnek.⁵⁶

Ami a zalai lovasezredhez rendelt vasi századot illeti, annak tisztjeit Vas vármegye 1809. április 17-ei közgyűlésén választották meg. A vasi lovasság tisztjei közül eredetileg gróf Szapáry Vince alezredes, az ostffyasszonyfai Kisfaludy Gábor (volt magyar királyi nemesi testőr és cs. kir. huszár főhadnagy) első kapitány, a szarvaskendi Sibrik Imre (vármegyei alügyész) másodkapitány, a taródfai Cseh István (volt inszurgens altiszt) főhadnagy, valamint a simonyi Szladovits Tamás és a bődi Szélessy János hadnagy került a zalai ezredhez kapcsolt ötödik századhoz. Mivel azonban Vas vármegye ragaszkodott hozzá, hogy Szapáry az ő ezredükben szolgáljon, a nádor a gróf helyett az őrnaggyá előléptetett Skerlecz József cs. kir. kamarást, a vasi ezred korábbi első kapitányát rendelte osztályparancsnokul a zalai lovassághoz, míg a zalai lovasezred hatodik századát képező vasi svadron parancsnoka Kisfaludy Gábor első kapitány lett. A vasi század tisztikarában május folyamán további változások történtek: főhadnaggyá léptették elő Szladovits alhadnagyot, a felsőöri Balikó Jánost és a hídvégi Szabó Józsefet pedig alhadnaggyá választották.⁵⁷

Noha a győri főhadiszálláson tartózkodó Kisfaludy Sándor május 17-én arról tájékoztatta feleségét, hogy a nádor, megváltoztatva elhatározását, Szapáry gróffal együtt a vasi svadront is meghagyta Vas vármegyénel, s egy Zala vármegyei lovasszázadot a vasi lovasezredhez, egy egész Győr vármegyei lovasosztályt pedig a zalai ezredhez csatolt,⁵⁸ forrásaink arról

⁵⁴ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. május 9. 94. sz. 110–112. o. Az Állandó Deputáció május 11-ei üléséről futárt indítottak a nádorhoz, hogy utaltasson ki a megye lovas felkelői számára 600 kardot a budai fegyvertárból. MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. május 11. 104. sz. 119. o.

⁵⁵ Uo. 1809. május 9. 96. sz. 112. o.

⁵⁶ Uo. 1809. május 9. 97. sz. 113. o. és MNL VaML kgy. jkv. 1809. május 1. 340. sz. 300. o.

⁵⁷ MNL VaML kgy. jkv. 1809. május 1. 340. sz. 300–302. o., 427. sz. 415. o.; MNL VaML Insz. ir. 10. cs. Lista revisionis. Kisfaludy Gábor századának névjegyzéke, 1810. január; *Balogh* 1885. 29–30., 50–51. o.; *Nagy – Ódor* 1982. 29. o. és 4. sz. melléklet. Az 1809. április 17-én megválasztott vasi felkelő tisztek névsora. Kisfaludy Gáborról: *Hellebronth* 1939. 211. o.; vö. *Kisfaludy* 2004. 132. o. és *Szluha* 2011–2012. I. k. 735. o. Skerlecz Józsefről: *Pálmány* 2011. I. k. 1145. o. és *Szluha* 2011–2012. II. k. 510. o.

⁵⁸ *Angyal* 1893. 165. o. Kisfaludy Sándor levele Szegedy Rózához, Tapolca, 1809. május 12. Egy korabeli hírlapi tudósítás szerint Kisfaludy őrnagy szárnysegédévé való kinevezése idézte elő a zalai lovasezred tisztikarában azt a változást, hogy „helyette belépett Tolnai gróf Festetics László Obristlieutenantnak”. *Hazai 's Külföldi Tudósítások*, 1809. június 10. (46. sz.) 361. o.

tanúskodnak, hogy a győri lovasosztályt valójában a vasi ezredhez kapcsolták,⁵⁹ a Kisfaludy Gábor első kapitány vezette – május 10-én 162 főnyi – vasi lovasszázad pedig a május 12-ei kiindulást követően, a Marcal folyó mentén, legkésőbb május 16-áig csatlakozott a zalai lovasezredhez, majd mindvégig annak kötelékében szolgált.⁶⁰ Foky Zsigmond ezredes és Kisfaludy kapitány valamikor május 24-e előtt jelentette Vas vármegye Állandó Deputációjának, hogy a vasi század csatlakozott a zalai lovasezredhez,⁶¹ majd Foky ezredes május 30-án Zala vármegyét is tudósította, hogy a nádor Szapáry gróf helyett Skerlecz Józsefet küldte őrnagynak a vasi századdal a zalai felkelő lovassághoz.⁶²

Foky ezredes fent említett levelében arra kérte a vasi Deputációt, hogy mielőbb küldjék századuk után a még hiányzó nyergeket és ruházatokat, s ha az utóbbiak nem készülnek el rövid időn belül, akkor minden lovasuk számára küldjenek kék inget és gatyát, ahogy azt Zala vármegye tette a saját felkelőivel. A Deputáció május 24-ei ülése a ruházat elkészítésének megsürgetését ígérte, s mivel abban reménykedett, hogy azok rövid időn belül készen lehetnek, a kék színű alsónemű beszerzését sürgősen taláta. Miután nyergeket nem tudtak küldeni, azokat – Vas vármegye költségén – Zalától tanácsolták beszerezni, ha ott felesleges számban lennének. (A vasi Deputáció aznap ugyanezeket válaszolta Kisfaludy kapitány hiánypótlást sürgető levelére is.)⁶³

*A zalai lovasezred létszámváltozásai és személyi ügyei a tábori szolgálat idején
(1809. május 16. – 1810. január 17.)*

A zalai lovasezred – az 1810 januárjában tartott revízió alkalmával, visszamenőleg készített állománytábla szerint – 1809. május 18-án 933 embert és 899 lovat számlált, tehát 34 fő nem rendelkező lóval. Az ezredtörzset 30 ember és 20 ló, az ezredesi osztály első századát 181 ember és 177 ló, a másodikat 179 ember és 172 ló alkotta. Az alezredesi osztály első százada 179 emberből és 178 lóból, míg a második 183 emberből és 180 lóból állt. Az őrnagyi osztály második századában 181 ember és 172 ló szolgált (az őrnagyi osztály első századát képező vasi svadron adatait e kimutatás nem tartalmazza).⁶⁴

Június 7-én, Foky Zsigmond ezredes aláírásával készült el a Pápa térségében állomásozó zalai lovasezred legpontosabb állománykimutatása. (A jelentés csak az öt, zalai svadronra vonatkozott, mert a hatodik, vasi század szervezésével és felszerelésével kapcsolatos ügyeket

⁵⁹ Balogh 1885. 50. o.

⁶⁰ HL Insz. ir. 1809. 5/95. Mecséry altábornagy jelentése József nádorhoz, Győr, 1809. május 18. 3. o.; R. Kiss 1909–1911. II. k. 140. o. A magyar felkelő csapatok május 16-ai elhelyezési jegyzékében már hat századdal, tehát a vasi svadronnal kiegészülve szerepelt a zalai lovasezred: HL Insz. ir. 1809. 5/86. A vasi század létszámáról: Nagy – Ódor 1982. 6. sz. melléklet.

⁶¹ MNL VaML Áll. Dep. jkv. 1809. május 24. 118 ¼., 118 ½.

⁶² MNL ZML Insz. ir. 1809. 31. d. 209. sz.

⁶³ MNL VaML Áll. Dep. jkv. 1809. május 24. 118 ¼., 118 ½. Vö. Nagy – Ódor 1982. 39. o.

⁶⁴ MNL ZML Insz. ir. 1809. 37. d. 513. sz. Táblázat a zalai lovasezred revíziójáról, Nagykanizsa, 1810. február 2.

nem a zalai, hanem a vasi Állandó Deputáció intézte.) A 920 főnyi keretlétszámhoz képest mindössze 8 ember hiányzott: hat a 30 fős ezredtörzsből (három orvos, valamint egy-egy trombitás és nyereggyártó), kettő pedig (két káplár) a századok 890 főnyi keretéből. Lóból ennél valamivel nagyobb volt a hiány: az ezredtörzsnél 17, a századoknál pedig 12, így összesen 29 ló hiányzott. Az egyes zalai svadronok létszáma – a két hiányzó káplárt is beleszámítva – átlagosan 178 fő volt, s ezt századonként két-két kapitány, főhadnagy, alhadnagy és strázsamester, egy-egy trombitás és kovács, továbbá 18 káplár és 150 közvitéz alkotta.⁶⁵ Egy öt nappal később, június 12-én, a győri főhadiszálláson készített kimutatás szerint a zalai lovasezred 1071 főből állt, így ebbe a létszámba már beleszámították a hozzá csatolt hatodik, Vas vármegyei századot is.⁶⁶

A június 14-ei győri csatavesztés után mintegy két héttel, június 27-én kelt kimutatás szerint a Bős környékén állomásozó, elvileg 900 Zala vármegyei és 171 vasi lovasból álló, összesen 1071 főnyi – a csatában részben szétszóródott – zalai lovasezred tényleges létszáma 869 fő volt, tehát hiányzott 202 inszurgens.⁶⁷ Zala vármegye Állandó Deputációja, hírül véve a személyi veszteségeket, azonnal gondoskodni próbált azok pótlásáról. A Deputáció június 19-ei ülése a fennálló hadihelyzet miatt szükségesnek látta, hogy „akik Pápa, Győr és más vidékekről a csata piacáru elszélesztetvén, vagy az ellenség fogságából kiszabadulván, honjaikba visszatértek, [. . .] ismét zászlóikhoz visszatérjenek”, ezért utasította a járási szolgabírókat, küldjék ki esküdtjeiket minden helységbe azzal az utasítással, hogy a hazatért inszurgenseket rendeljék be fegyvereikkel és lovaikkal együtt Zalaegerszegre, az Állandó Deputáció elé.⁶⁸ József nádor Komáromban, június 15-én kiadott rendelete, melynek értelmében a győri csatából elszökött nemesi felkelőket a vármegyéknek kellett otthonaikban összegyűjteni és a Duna bal partján, a Duna és a Vág között fekvő táborba visszaküldeni, ugyancsak június 19-én érkezett Zalaegerszegre. A Deputáció aznap ülése azt válaszolta a nádornak, hogy már intézkedtek a hazatért inszurgensek Zalaegerszegre történő összehívásáról, azokat azonban nem Komáromba, hanem a június 18-án Szentgrótról Sármellékre vonult Meskó-hadosztályhoz szándékoznak küldeni.⁶⁹ (Meskó József tábornok, erről értesülve, június 20-án azt tanácsolta Zala vármegye Állandó Deputációjának, hogy az elszökött és összegyűjtött zalai nemesi felkelőket nem hozzá, hanem inkább Kaposváron és Tolnán át Pest felé kellene elküldeni.)⁷⁰

A franciák által szétkergetett, fogságukból kiszabadult vagy sebeik gyógyítása végett hazatért zalai inszurgensek egy része a járási tisztségviselők felszólítására már június 22-én megjelent Zalaegerszegen az Állandó Deputáció előtt, többen voltak azonban, akik nem engedelmeskedtek a felhívásnak. Őket ismételten – immár halálos büntetés terhe mellett –

⁶⁵ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 31. d. 255. sz.

⁶⁶ *Gömöry* 1889. 83. o.; *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 143. o.

⁶⁷ HL Insz. ir. 1809. 6/175. A magyar felkelő csapatok beosztása, 1809. június 27.

⁶⁸ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. június 19. 357. sz. 357. o.

⁶⁹ Uo. 1809. június 19. 362. sz. 360. o.

⁷⁰ Uo. 1809. június 22. 379. sz. 370. o.

felszólítani rendelték, a továbbra sem engedelmeskedőket pedig össze kívánták íratni. Kivételt csupán azok a zalai települések képeztek, ahol ellenség mutatkozott; az ott tartózkodó felkelőknek azt tanácsolták, egyelőre maradjanak otthon és rejtsek el fegyvereiket, ruháikat.⁷¹

Horváth Lázár, a zalai lovasezred ezredesi osztálya első századának strázsamestere, akit a franciák fogságba esésekor mindenétől megfosztottak, kiszabadulását követően pedig gyógyíttatása végett érkezett haza, június 26-án az Állandó Deputációhoz folyamodott, hogy felépüléséig otthon maradhasson, vagy ha el kell mennie az ezredéhez, legalább útiköltséggel lássák el. Mivel a Deputáció úgy látta, hogy a strázsamester „lábainak baja miatt írásbeli és más hasonló szolgálatra alkalmatos volna”, visszarendelték ezredéhez, költségeire pedig kiutaltak neki 50 forintot.⁷² Horváth Lázár azok közé a zalai lovas felkelők közé tartozott, akiket Besseney János első kapitány, az őrnagyi osztály második századának – a győri csatában ezredétől elszakított és megyéjébe visszatért – parancsnoka június 27-én kísért Zalaegerszegről Meskó tábornok Zalabéren tartózkodó hadosztályának táborába.⁷³ A 17 inszurgens közül a fent említett strázsamester, egy tizedes és hét közvitéz az ezredesi osztály első századához tartozott, míg egy tizedes és hat közvitéz ugyanezen osztály második századában, egy további közlegény pedig az alezredesi osztály első századában szolgált. Lóval csak tízen rendelkeztek, többeknek hiányzott a fegyvere (kardja és pisztolya), valamint ruházatának és felszerelésének egy része is.⁷⁴ Besseney kapitány július 3-án a zalai lovasezred újabb 62 emberével (négy strázsamesterrel, egy seborvossal, egy trombitással, négy tizedessel és 52 közvitézzel), valamint 63 lóval indult vissza Zalaegerszegről Komárom felé, az alakulatához.⁷⁵

A köveskáli Nagy Sándor – valószínűleg az alezredesi lovasosztály inszurgense –, aki szegény létére a saját lován, az apja költségén felruházva teljesített szolgálatot, július 10-én az Állandó Deputációhoz folyamodott, hogy alkalmatlanná válása miatt mentse fel a további szolgálat alól. Ugyanis a június 13-ai éjszakai előőrsön történt összecsapásnál megütötte a mellét, a lovát elveszítette, a másnapi győri csatában pedig a franciák foglyul ejtették és mindenétől megfosztották, s „egy ingbe, gatyába, hajadonfővel” szabadulhatott csak meg a fogságból.⁷⁶ Kérését a Deputáció ugyanúgy elutasította, mint Visi György lovas inszurgens felmentési kérelmét, aki – miután az ellenséggel szembe szállva, „veszedelmes vágást” kapott a fejére – saját költségén hozatta haza és gyógyíttatta magát; utóbbinak azonban 16 forintot fizettek ki a nemesi felkelés pénztárából „az ütökötben kapott sebeinek gyógyítására itthon tett” költségeire.⁷⁷

⁷¹ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. június 22. 376. sz. 367–369. o.

⁷² Uo. 1809. június 26. 408. sz. 382–383. o.

⁷³ Uo. 1809. június 26. 409. sz. 383. o., június 27. 416. sz. 388–389. o.

⁷⁴ Uo. 1809. június 27. 417. sz. 389. o. és MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 31. d. 417. sz.

⁷⁵ MNL ZML Insz. ir. 1809. 16. d. 278. sz.

⁷⁶ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 32. d. 499. sz.

⁷⁷ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 32. d. 500. sz. és MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. július 10. 500. sz. 457. o.

A zalai lovasezred tisztikarában június végén, július elején változások történtek, melyekre részben a győri csatában elszenvedett személyi veszteségek (sebesülések, fogságba esések vagy távollétek) miatt, részben pedig szolgálati és kiképzési okokból kerülhetett sor. Az ezredesi osztály első századához helyezték át Csány József főhadnagyot az osztály második századától és Adorján Mihály alhadnagyot az alezredesi osztály első századától. Az ezredesi osztály második századához került Hertelendy Károly másodkapitány az alezredesi osztály első századától, utóbbi századhoz viszont Skublics Elek főhadnagy az osztály második századától, valamint Balikó János és Szélessy János alhadnagy az őrnagyi osztály első (vasi) századától. Az alezredesi osztály második századához helyezték át Hinczinger János főhadnagyot az ezredtörzstől és Viosz Imre alhadnagyot az ezredesi osztály első századától, míg Csutor Imre alhadnagy az alezredesi osztály első századától az őrnagyi osztály első századához, Barcza Imre másodkapitány pedig az alezredesi osztály második századától az őrnagyi osztály második századához került.⁷⁸

Foky Zsigmond ezredes, a komáromi táborban tartózkodó zalai lovasság parancsnoka július 9-ei levelében többek között a következőket írta Zala vármegyének: „Ide mellékelem azoknak neveit, akik az ezredből a győri ütközet után eltévedtek és talán hazaszöktek; kérem a nemes vármegyét, azokat, ha a megyében megtaláltnak, őrizet alatt az ezred után küldetni. [. . .] Tuboly László strázsamester szentlislói és Cseke József szentgyörgyvölgyei közvitéznek eleresztések az orvosi megvizsgálás után helyben hagyatott oly móddal, hogy magok helett másokat állítsanak. Ezek az ezredtől elbocsájtattak, de magok helett személyt állítani köteleztettek; kérem a nemes vármegyét, hogy őket az állításra kényszerítse, és az állítottakat az ezred után küldeni ne terheltesse.”⁷⁹ Foky ezredes kéréseinek teljesítéséről az Állandó Deputáció július 24-ei ülése intézkedett: az ezred után küldendő, Nagykanizsán tartózkodó lovas és gyalogos nemesi felkelőket Horváth József inszurgens tizedes fogja Zalaegerszegré kísérni (majd az ottani tömlöcben lévő felkelőkkel együtt Pápára küldik őket), Tuboly László strázsamestert és Cseke József közvitézt pedig arra utasítják, hogy „ha betegségek miatt az ezredtől meg kívánnak szabadulni, más, alkalmas személyeket állítsanak ki magok helyett”.⁸⁰

A nemesi felkelő csapatok augusztus 7. és szeptember 4. közötti időszakra vonatkozó harcrendje szerint a zalai lovasezred – Csanakon elszállásolt – ezredtörzse és hat százada 991 főt számlált.⁸¹ Az inszurgens alakulatok 1809 augusztusára kiadott állomány- és szolgálati kimutatásából kiderül, hogy ez a létszám a szolgálatra képes, tényleges állományt jelentette (ugyanennyi lóval), míg az ezred teljes létszáma (a távollévőket, vezényelteteket és a különböző okokból szolgálatképteleneket is beleszámítva) 1138 ember és 1079 ló volt.

⁷⁸ MNL ZML Insz. ir. 1809. 15. d. 232., 233., 234., 235. sz., 16. d. 254. sz. A zalai lovasezred ezredtörzsének és századainak szaporodásáról és fogyatkozásáról készített kimutatások, 1809. május 18. – 1810. január 17.

⁷⁹ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 32. d. 537. sz.

⁸⁰ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. július 24. 537. sz. 490–491. o.

⁸¹ HL Insz. ir. 1809. 8/6. Petrich ezredes kimutatása, Kisbér, 1809. szeptember 4.

(A hadra fogható zalai lovasság létszáma a következő hónapra, 1809 szeptemberére 929 emberre és ugyanannyi lóra csökkent.)⁸²

A zalai lovasezred tisztikarában ebben az időszakban újabb személyi változások történtek. Augusztus 16-án a császári-királyi szekerészekről helyezték át az ezredtörzshöz adjutánsnak Roszlélek Ágoston cs. kir. alhadnagyot, míg a többi áthelyezésre szeptember végén, október elején került sor. Az ezredesi osztály első századához osztották be Sellyey Elek főhadnagyot az őrnagyi osztály második századától, az alezredesi osztály második századához Zalabéri Horváth János másodkapitányt az őrnagyi osztály második századától, utóbbi századhoz pedig Győrffy Antal másodkapitányt az alezredesi osztály második századától, valamint Molnár István főhadnagyot az ezredesi osztály második századától.⁸³

Az október 31-én Mezőörs környékén állomásozó zalai lovasezred hat századának létszáma (a vasi svadronnal együtt) összesen 1055 fő volt, és elvileg 997 ló állt rendelkezésükre. Leszámítva azonban 31 fő távollévőt (köztük 21 szökevényt), valamint 112 fő szolgálaton kívülit, illetve arra képtelent (közülük 42 inszurgent máshova vezényeltek, 16-an betegek voltak, 26-an pedig lovuk betegsége miatt voltak szolgálatképtelenek), az ezred valójában 932 szolgálatképes emberrel (3 törzstiszttel, 35 főtiszttel, egy ezredsegédtiszttel, 100 altiszttel, 8 trombitással és 785 közvitézzel), valamint ugyanennyi egészséges, hadra fogható lóval rendelkezett.⁸⁴

Májustól október végéig – a korábban már ismertetettekén túl – további személyi változások is történtek a zalai lovasezred tisztikarában. Az április 17-ei megyegyűlésen megválasztott tisztek közül ismeretlen okból és időpontban kimaradt Hertelendy Pál és Horváth György alhadnagy az alezredesi osztály második századából, a helyükre viszont Spissits Sándor és Orosz János alhadnagy lépett be. Az ezredesi osztály első századánál másodkapitánnyá léptették elő Tolnay János főhadnagyot, főhadnaggyá Csány József alhadnagyot, az alezredesi osztály első századánál másodkapitány lett a korábban ugyanott főhadnagyként szolgáló Deák Antal, míg a korábban az alezredesi osztály első századánál strázsamesterként szolgálatot teljesítő Orczy Imrét ugyanoda alhadnaggyá nevezték ki. (A zalai lovasezred tisztikarának október 31-ei névjegyzéke tartalmazta a vasi század tisztjeinek – köztük az időközben főhadnaggyá előléptetett Cseh Istvánnak – nevét is).⁸⁵

⁸² HL Insz. ir. 1809. 8/30., 9/1. A nemesi felkelés állomány- és szolgálati táblája 1809 augusztusára és szeptemberére.

⁸³ MNL ZML Insz. ir. 1809. 15. d. 232., 233., 234., 235. sz., 16. d. 254. sz. A zalai lovasezred ezredtörzsének és századainak szaporodásáról és fogyatkozásáról készített kimutatások, 1809. május 18. – 1810. január 17.

⁸⁴ MNL OL N 25. 46. köt. Zalai lovasezred ir. Standes Ausweis, Mezőörs, 1809. október 31.

⁸⁵ A tisztikar összetett névsorai: MNL ZML kgy. ir. 1809. április 17. 1. sz.; MNL OL N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir. Individaul Lista, Mezőörs, 1809. október 31.; MNL ZML Insz. ir. 1809. 37. d. 513. sz. Táblázat a zalai lovasezred revíziójáról, Nagykanizsa, 1810. február 2.; R. Kiss 1909–1911. II. k. 144–152. o. (R. Kiss az itt közölt névjegyzék végén pontatlanul, tévesen és hiányosan összegezte a változásokat.)

1809 decemberének végén 914 emberrel és 837 lóval tért vissza megyéjébe a zalai lovaszred, melynek feloszlására, illetve az inszurgensek elbocsátására 1810. január 17-én került sor Zalaegerszegen. Az alakulat utolsó, 1810. február 2-án befejezett revíziójának eredménye szerint 38-an az ezredtörzshöz, 182-en az őrnagyi osztály második századához tartoztak, míg az ezredesi osztály első és második századát 169, illetve 178 fő, az alezredesi osztály első és második századát pedig 172, illetve 175 fő alkotta. Mivel a lovaszred túlnyomórészt olyan zalai nemesekből állt, akiket a gyalogságtól tettek át ide, legtöbbször – a legénység mintegy kétharmada, összesen 558 fő – a vármegye költségén beszerzett lovon teljesítettek szolgálatot, míg saját lova 226, másoktól kölcsönzött lova 51 főnek volt.⁸⁶

*A zalai lovaszred fegyverzete, ruházata és felszerelése a tábori szolgálat idején
(1809. május 16. – 1810. január 17.)*

Ami a táborba induló zalai inszurgensek fegyverrel és ruházattal, valamint egyéb felszereléssel való ellátottságát illeti, Hertelendy Károly, az alezredesi osztály első svadronjának másodkapitánya visszaemlékezése szerint „mi, zalaiak posztó, pokróc, nyeregszerszám, egyenruhák, sőt elegendő fegyverekhez sem juthattunk, mezővárosaink mesteremberei képtelenek lévén elegendőt előteremteni. [. . .] kékre festett inges-gatyás, de a haza védelmére készséggel öszvesereglett nemesekkel valánk kénytelenek, sokan csákányokkal csak, kiindulni.”⁸⁷ Kisfaludy Sándor a nádor szárnysegédjeként azt tapasztalta, hogy az 1809 májusában tábori szolgálatra vonult felkelő lovasság közül legkevésbé a zalai ezred volt felszerelve, mindössze egynegyed részben.⁸⁸

Egy keltezetlen – valószínűleg 1809 áprilisában készített – tervezet 1056 főnyi lovassággal, valamint 300 tartalék lovassal számolt, s e létszámhoz képest állapította meg a fegyverzet, ruházat és egyéb felszerelések hiányosságait. E kimutatás szerint 1356 embert kellett volna felszerelni, de egynek sem volt pisztolya, karddal pedig csak 576 fő rendelkezett. Pisztolytokpár 340 darab, patrontáska 640, tarsoly pedig 445 volt csupán. A lovak felszereléséhez 700 fanyereg és mindössze 300 vas kengyelpár állt rendelkezésükre. Mentéjük, dolmányuk, posztónadrágjuk, övük, nyakravalójuk és csutorájuk egy sem volt, és lovaglónadrágjuk is csupán 120 darab, valamint 699 és fél pár csizmájuk, továbbá 700 pár sarkantyújuk. Hiányzott a csákók és köpönyegek több mint kétharmada is: előbbiből 400, utóbbiból 484 darabbal rendelkeztek.⁸⁹

Azt, hogy a zalai lovaszred 1809 májusának közepén milyen fegyverzettel és felszereléssel indult el tábori szolgálatra, jól szemléltetik az ezredesi osztály két századparancsnokának,

⁸⁶ MNL ZML Insz. ir. 37. d. 513. sz. Táblázat a zalai lovaszred revíziójáról, Nagykanizsa, 1810. február 2. A zalai lovaszred elbocsátáskor készített névjegyzéke (századonként, a rang és a lakóhely feltüntetésével): MNL ZML Insz. ir. 1809. 21. d. 379. sz.

⁸⁷ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézirata 4. o.; *Hertelendy* 1857. 6. o.; *Bátorfi* 1878. 5. k. 139. o.

⁸⁸ *Gálos* 1931. 92. o. és *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 78. o.

⁸⁹ MNL ZML Insz. ir. 1809. 20. d. 372. sz.

Szegedy Ferenc és Boros Ferenc első kapitányoknak Kisvásárhelyen, május 15-én kelt jelentései, illetve hiányjegyzékei. „[...] az egész századnál egyetlen egy pisztoly sincs, szükséges közvitézeknek és altiszteknek 170 pár” – írta a második svadronról Boros százados, és tisztársa az első svadronnal is 170 pár pisztoly hiányát jelezte, míg pisztolytok 150, illetve 140 pár hiányzott e századoknál. Kardból 69, illetve 65 darab, tarsolyból 120, illetve 148 darab volt a hiány. Boros kapitány arról tett jelentést, hogy a második századnál 140 darab csákó, valamint 164 „egész munda, mente, dolmány, nadrág hibázik”. Szegedy kapitány beszámolója szerint az első századnak is alig volt egyenruhája; hiányzott még 166 darab dolmány, 162 mente és nadrág, továbbá 160–160 darab lovaglónadrág és csákó. Alsónemű, „fekete ümög és gatyá” – négy-öt embert kivéve – senkinek sem volt a második századnál, s az elsónél is hiányzott 135 pár alsónemű.⁹⁰

Amikor egy héttel később, május 23-án Pápán összeírták a már tábori szolgálatot ellátó zalai lovasezred felszerelését, még mindig hiányzott – többek között – 272 kard, 458 tarsoly, 466 csákó, 847 mente, 609 dolmány, 788 posztónadrág, 741 lovaglónadrág, 849 öv, valamint 345 ing és gatyá. A szükséges felszereléseket a zalai mesteremberekkel próbálták elkészíttetni, vagy a budai fegyvertárból és katonai ellátó bizottmánytól igyekeztek beszerezni. Foky Zsigmond ezredes május 30-ai levelében ismételtlen kérte Zala vármegyétől a hiányok mielőbbi pótlását, és arra hivatkozva, hogy „a már tűzben lévő más megyebéli fölkelő társaink a fokokkal legnagyobb s hasznosabb szolgálatot tettek az ellenségnek meggyőztetésére”, felszólította a megyét, haladék nélkül lássa el lovasezredét ezzel a fegyverrel. Ez részben sikerült is, június 2-án azonban még mindig hiányzott például 849 öv, 847 mente, 649 lovaglónadrág és 457 tarsoly.⁹¹ Ezeket jelentős részben a budai katonai ellátó bizottmánytól kívánta beszerezni Foky ezredes, ezért a következő napokban küldöttséget menesztett Budára az igényelt ruházati cikkek és lószerszámok átvételére.⁹²

A Zala vármegyétől kért fegyvereket illetően az Állandó Deputáció június 2-ai ülésén jelentette be Sümeghy József első alispán – válaszul Foky ezredes május 30-ai levelére –, hogy már intézkedett 900 darab fokos elkészítéséről, s ígéretet tett, hogy azokat rövid időn belül az ezred után fogják küldeni.⁹³ Mivel azonban azt tapasztalták, hogy lassan halad a fokosok elkészítése, másnap utasították az illetékes főszolgabíró, hogy további kovácsokat rendeljen be Zalaegerszegrre a környékbeli településekről (Hottóról, Bödéről, Ságodból, Páliból és Zalaszentgyörgyről) a munka felgyorsítására.⁹⁴

A zalai lovasezred győri csatában elszenvedett anyagi veszteségeinek, illetve továbbra is fennálló fegyverzeti, ruházati és felszerelésbeli hiányosságainak pótlásáról folyamatosan igyekezett gondoskodni Zala vármegye Állandó Deputációja. Foky Zsigmond ezredes július 9-én az alábbi levelet küldte Komáromból a vármegyének: „A mostani háborús és zavarodott

⁹⁰ MNL ZML Insz. ir. 1809. 15. d. 228. sz.

⁹¹ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 31. d. 209. sz.

⁹² Uo. 1809. 31. d. 255. sz.

⁹³ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. június 2. 209. sz. 248–250. o.

⁹⁴ Uo. 1809. június 3. 228. sz. 263. o.

történetek az nemes vármegyével való egyetértést vezetni nem engedték meg, és így a tekintetes nemes vármegyét ezrednek állapotjárul sem tudósíthattam. Azt az egy általlátható körülállást terjesztem a nemes vármegye elejbe, hogy mivel az ezred kevés ruházattal és sok egyéb katonai sortesek [felszerelési cikkek, tartozékok] és fegyverek heányosságával az ellenség előtt szolgálatot tenni kénytelenített, a többi felkelő sereg közt a ruházatra és sortesek fogyatkozására nézve a legutolsók közé számláltatik. Ezen okbul ő császári királyi hercegsége, a palatinus külön parancsolatja mellett készülöben voltak Inkey Imre főhadnagy biztossága alatt többféle ruházattal eszközök Győrben, de azok a 14-ik júniusi szerencsétlen csata után a főhadnagy úrral (aki capitulatio mellett kiszabadult) elfogattak. Azon okbul Pestrül, az oeconomia comissióbul [gazdasági (katonai ellátó) bizottmánytól] hoztattak néhány ruházatok és sortesek [. . .], de minthogy mindezek még az ép helyreállítására az ezrednek nem elegendők, tehát minden úton és módon azon fogok iparkodni, hogy az ezredet a többihez hasonló equiperungba [öltözetbe, felszerelésbe] helyheztessem, és azáltal az nemes megyének is becsületét megszerezem [. . .]. [. . .] A fokosoknak eddig lett elkészítésében nem kételkedem, és azoknak, valamint minden egyéb sorteseknek és kivált csizmáknak mennél előbb leendő elküldéseket kérem.”⁹⁵ Az Állandó Deputáció július 24-én intézkedett Foky ezredes kérésének teljesítéséről, elrendelve, hogy a Zalából az ezredhez visszaküldendő nemesi felkelők vigyék magukkal a már elkészült fokosokat és csizmákat.⁹⁶

Ami a zalai lovasezred – Foky ezredes július 9-ei levelében Zala vármegyének jelzett – ruházati és felszerelésbeli hiányosságait illeti, Koppány József zalaegerszegi várnagy július 25-én vette számba a vármegye raktárában készen található, valamint a mesterembereknél megyszerte készülő holmikat. A raktárban a lovasság számára készen állt 117 pár csizma, 606 fokos nyelestül, 170 kard szíj nélkül, 146 tarsoly szíjjal, 288 nyeregbunda és 120 lovaglónadrág. További 108 lovaglónadrág ki volt szabva, de még megvarrásra várt, valamint átalakítás előtt állt 204 posztónadrág is, melyeket eredetileg a gyalogság számára varrtak. A 266 dolmány egy része már szintén elkészült, a többi holmin részben zalaegerszegi, részben keszthelyi iparosok dolgoztak. Kanizsán és Légrádon 702 mente volt készülöben, valamint 62 köpönyeg elkészítésén is munkálkodtak a zalai mesterek. Ezek közül 600 fokost és 83 pár sarkantyús csizmát vitt magával a zalai lovasezredhez a Horváth József felkelő tizedes vezette transzport, melyet július 27-én indítottak útnak Zalaegerszegről. Horváth káplár ekkor 17, a csataterén elszéledt vagy az ellenség fogságából megszökött s ruházattal, felszereléssel a vármegye által ellátott lovas inszurgent kísért vissza ezredéhez, valamint magukkal vittek hét, újonnan vásárolt lovat és számos, a felkelők hozzátartozói vagy rokonai által felajánlott alsóneműt is.⁹⁷

⁹⁵ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 32. d. 537. sz.

⁹⁶ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. július 24. 537. sz. 490–491. o.

⁹⁷ Uo. 1809. július 27. 558. sz. 505–506. o. és MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 33. d. 558. sz.

Amikor a nemesi felkelés főparancsnoka, József nádor augusztus 14-én Csanakon meg szemlélte a zalai felkelő lovasságot, az alezredesi és őrnagyi osztály lószerszámaikat elég jónak találta, azt tapasztalta azonban, hogy a legénységnek hiányzik 80 nadrágja, és a többieké is rossz, mentéje pedig senkinek sincsen. A ruházat és a felszerelés hiányosságaiért Foky ezredes tétlenségét kárhoztatta, és az ezredparancsnokot a hiányok azonnali pótlására utasította.⁹⁸ Az ezredes, nyomatékosítandó a hiánypótlásokra vonatkozó igényét, valamint megsürgetendő a szükséges ruházati és felszerelési cikkek mielőbbi elkészítését és ezredéhez való szállítását, a nádori szemlét követően Zalaegerszegre utazott, és augusztus 18-án részt vett az Állandó Deputáció ülésén. Itt – személyesen előadva, hogy „mivel a nemes sereg leginkább az elszakadozott és rész szerint az ellenség által elfoglalt fehér ruhákból és csizmákból legnagyobb fogyatkozást szenvedne” – kérte a deputációt, hogy elsősorban ezekkel segítsenek ezredét kellőképpen felruházni. Az Állandó Deputáció, elhárítva magától a felelősséget, elrendelte, miszerint hirdetményben szólítsák fel az inszurgensek családtagjait és rokonait, hogy „legfeljebb tíz napok alatt azoknak számokra két pár fehérruhát, a lovas vitézeknek pedig egy pár csizmát is szerezzenek és készen tartsanak” a zalai felkelő sereghöz való elküldésre.⁹⁹ Egy jó héttel később a szabadságra hazaengedett Horváth Lázár strázsamester tolmácsolta Zalaegerszegen, a deputáció előtt parancsnoka, Szegedy Ferenc, az ezredesi lovasosztály első svadronjának kapitánya kérését, hogy századának küldjenek Nagybarátba 40 csákót, 15 lovagló- és 15 belső nadrágot, valamint négy csomó tarsoly- és 30 darab patrontáskaszíjat, mire a deputáció utasította Koppány József várnagyot, hogy lehetőség szerint adja ki a vármegye raktárából a strázsamester számára az igényelt holmikat.¹⁰⁰

Foky Zsigmond ezredes Nagybarátban, szeptember 8-án kelt levelében arról értesítette Zala vármegye Állandó Deputációját, hogy ezredének szálláshelyére visszatérve, azonnal felkereste József nádort, aki vele az alábbiakat közölte a zalai alakulat hiányainak pótlásáról: „A lovak eránt tett első jelentésemre ő cs. kir. főhercegsége őfelségének, kegyelmes királyunknak kegyes meghatározását előttem kegyesen kinyilatkoztatni méltóztatott, értésemre adván, hogy a heányos lovakat az ezredekben őfelsége maga fogja öszve vásároltatni és ekképpen kipótoltatni. Ami pedig a mentéket és egyéb, adjustirozásra [beöltöztetésre, felszerelésre] szükséges sorteseket és apparatusokat illeti, és amelyek vagy még ki sem adattak, vagy a reménytelen és ellenséges szerencsétlen esetek által elvesztek, ő cs. kir. hercegsége parancsolni méltóztatott, hogy mivel ezeknek a már közelgető téli és háborús idők miatt elkészítetések késedelmes és terhes volna, tehát ezek a cs. kir. oeconomia comissióbul utóbbi számadás és megtérítés mellett kivetetődjenek; melyekért én, a szükség úgy kívánván, Séllyey főhadnagy urat már el is küldtettem, és általa az oeconomia comissio comendánsát requiráltam [parancsnokát kérte (tudniillik a felszerelést összeszedni)], hogy ha én a nemes

⁹⁸ *Domanovszky* 1935. 627. o.

⁹⁹ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. augusztus 18. 643. sz. 573–575. o.

¹⁰⁰ Uo. 1809. augusztus 18. 685. sz. 608–609. o. és MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 33. d. 685. sz.

vármegyétől mentéket és más sortesekeket kaphatok, azon oeconomia comissióbéli szereket visszavegye.”¹⁰¹

Sélyey Elek főhadnagy, aki időközben szeptember 6-án megérkezett Budára, a gazdasági (katonai ellátó) bizottmányhoz, illetve ruházati raktárhoz – ahol egyes felkelő alakulatok küldöttei már hetek óta vártak kéréseik teljesítésére –, azt jelentette ezredparancsnokának, hogy a fehérműket magyarázat nélkül kihúzták az igényelt ruházat listájából, mentéket, lovaglónadrágokat és köpenyeket egyáltalán nem adtak, a többi felszerelés kiadására pedig csak némi kenőpénz lefizetése után voltak hajlandók.¹⁰² Foky ezredes Mezőörsön, szeptember 19-én kelt levelének mellékleteként küldte meg Zala vármegyének a főhadnagy jelentésének másolatát. Az ezredparancsnok e levelében szemrehányással illette a megyét, amiért az nagyobb igyekezettel, tökéletesebben ruházta és készítette fel hadi szolgálatra a – nemesi felkelő sereg kiegészítésére, az uralkodó július 19-ei utasítása alapján – toborzás útján kiállított 400 főnyi önkéntes csapatot (szabad lovasosztályt), mint a már május óta szolgálatot teljesítő lovasezredét. Az ezredes ismételten sürgette a még mindig hiányzó lovak beszerzését, valamint a megye által ígért ruházat és felszerelés (elsősorban a menték, lovaglónadrágok, alsóneműk és lovaglósapkák) mielőbbi elkészítését. Az igényelt holmik átvételére Horváth Lázár strázsamestert küldte, kérését pedig az alábbiakkal nyomatékosította: „nehogy a téli napok közelgetvén, a katonaság [értsd: az inszurgensek] a ruházatjában s hadi készületekben való fogyatkozása miatt vagy éppen semmi, vagy ha mégis szolgáltatételre kényszerítettetni fog, egészsége, sőt élete veszedelmével, még is pedig várt haszon nélkül tenni kénytelenítessék, úgyis már nagyobb számmal ezen fogyatkozások miatt, az éjtszakák hidegek lévén, betegen fekszenek”.¹⁰³

Foky ezredes kérésére Zala vármegye Állandó Deputációja szeptember 24-én tizenegy ládányi ruházatot és felszerelést (többek között 698 mentét, 103 lovaglónadrágot, 101 köpenyt, 99 inget és 106 gatyát) indított útnak a zalai lovasezredhez; lovaglónadrágot és alsóneműt azonban továbbra sem tudtak elegendőt küldeni. Összeszámolva az ezred számára kiállítása óta – részben már fölös számban is – átadott holmikat, arra a következtetésre jutottak, hogy „azokbul az ezredünköz kapcsolt Vas vármegyei század is vette némely fogyatkozásainak pótlását. Ezekre nézve nagyságodat bizodalmasan kérjük – fordultak a zalai lovasezred parancsnokához –, hogy mivel mi a megyebeli öt század szükségeinek kielégítésével is alig bírván, a nemes Vas vármegyei századnak felkészítését [...] magunkra nem vállalhatjuk, az ilyesek megszerzését az ő útján eszközölni, azoknak pedig nemét és számát, melyek [...] már kiadattak volna ezen századnak szükségére, különös jegyzékbe foglalva nekünk any-

¹⁰¹ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 34. d. 771. sz. Foky ezredes kérte még levelében, hogy vegyék őrizetbe és kísérik vissza ezredéhez a fogdából vasának feltörésével megszökött Laky Lajos tizedest és Talabér Ferenc közlegényt, valamint a lovával elillant Pálffy János és Jakab Ferenc, továbbá a lova nélkül lelépett Kováts Ferenc közvitézeket.

¹⁰² MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 34. d. 778. sz. Sélyey Elek Pesten, 1809 szeptemberében kelt levelének másolata.

¹⁰³ Uo. 1809. 34. d. 778. sz. Foky Zsigmond levele Zala vármegyéhez, Mezőörs, 1809. szeptember 19.

nyival inkább megküldeni méltóztasson, mivel azoknak a mi századainknak szükségéitől való különböztetését a számadásainknak rendje [...] elkerülhetetlenül megkívánja.”¹⁰⁴

Foky ezredes Mezőörsön, szeptember 28-án kelt levelében köszönetet mondott az átvett szállítmányért, és kérte, hogy a még hátralévő többi felszerelést is minél hamarabb küldjék meg az ezrednek, mert a körülmények miatt bizonytalan, meddig maradnak ezen a településen. (Az ezred nyilvántartása szerint ekkor még többek között 96 mente, 188 lovaglónadrág és 800 lovaglósapka, 431 ing és 424 gatyva, valamint 69 fanyereg és 55 pár pisztolyok hiányzott.) Az ezredparancsnok tagadta, hogy a zalai felszerelésből a Vas vármegyei század kapott volna; nekik, állítása szerint, csak a kincstári felszerelésből adtak. A hiányokat inkább azzal magyarázta, hogy a megye túlságosan elaprózva küldte a ruházat és felszerelés egyes darabjait, azokkal egyszerre nem lehetett egész századokat ellátni, az átmenetileg az ezred vagy a századok raktáraiban tárolt holmik egy része pedig a váratlanul történt elvonulások, áttelepülések alkalmával – különösen a Tétről való hirtelen távozásakor – megfelelő szállítóeszközök, szekerek hiányában elmaradt tőlük, és az ellenség kezére került. Ezeknek ellátásáért az ezredparancsnok nem vállalt felelősséget, mert annak idején nem „elkészítve és felruházva” vette át az ezredet. Addigi tapasztalatai birtokában a szervezés alatt álló zalai önkéntes lovasosztállyal kapcsolatban a következő nyilatkozatot tette: „azon most felállítandó új lovas szabad osztályt, amely, amint hallom, ezen ezredhez fog kapcsoltatni, csak akkor fogom általvenni, midőn tökéletesen el fog készítettetni; melyhez megkívántató fő- és altiszteknek kinevezését a tekintetes nemes vármegye reám bízni méltóztasson, azon okbul alázasosan kikérem, mivel amennyire ezen ezredből azok ki nem tellenének, a szolgált [értsd: reguláris, cs. kir.] ezredekből kívánnám kipótolni, mert minden iparkodás mellett most is ezen okbul kell nagy hátramaradást szenvedni. Ezt tapasztalván ő cs. királyi főhercegsége, országunk szeretett nádorispánja, megengedte, hogy a szolgált ezredeknél arra való személyeket kikereshessem; mely okra nézve azon osztályhoz szükséges altiszteket a tekintetes nemes vármegye csak surrogálni [ideiglenesen megbízni] méltóztasson.”¹⁰⁵

Zala vármegye Állandó Deputációjának október 3-ai ülése ígéretet tett a hiányok pótlására, s arra emlékeztette az ezredparancsnokot, hogy már megírták neki, közölje a deputációval azoknak nevét, akik az inszurrekciótól nagyobb ranggal át kívánnak menni az újonnan kiállított önkéntes lovassághoz.¹⁰⁶ Foky ezredes ugyanezen a napon, Mezőörsön kelt levelében jelezte az Állandó Deputációnak, hogy a lovasezred az igényelt lovaglósapkák helyett a katonai ellátó bizottmánytól német gyalogos katonáknak való, fehér posztóból készült, hasznavehetetlen sapkákat kapott, melyeket kénytelen volt visszaküldeni. Ezekután kérte a deputációt, hogy „magyar lovas katonának való lovaglósapka formára búzavirág, mint a nemes felkelő sereg számára meghatározott színű posztóból 800 darabokat mentül előbb

¹⁰⁴ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 34. d. 778. sz.

¹⁰⁵ Uo. 1809. 34. d. 837. sz.

¹⁰⁶ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. október 3. 837. sz. 751–752. o.

elkészíttetni és az ezred után elküldetni [...] méltóztasson”.¹⁰⁷ A deputáció október 10-ei ülése jóváhagyta az ezredparancsnok igényét, és elrendelte a lovaglósapkák elkészítését.¹⁰⁸

Időközben a zalai lovasezredhez csatolt vasi század parancsnoka, Kisfaludy Gábor kapitány is több ízben sürgette megyéjénél a ruházati és felszerelésbeli hiányosságok pótlását. Bőnyön, október 1-jén kelt levelében az alábbiakra emlékeztette, illetve kérte Vas vármegye Állandó Deputációját: miután „én az magam századjával magunk vármegyének nevét viselő nemes regimentitül nemes Szala lovas ezredjéhez felsőbbségnek rendelése szerént által tettem, annyira századommal együtt elhagyattam, hogy ámbátor a többi Vas vármegyei nemes lovas felkelőserég (amint nékem értésemre esett) minden szükséges ruházattal és nyereg-szerszámokkal illendőképpen provideáltattak [gondoskodtak róluk, el lettek látva], az én századom mindazonáltal mindeddig anélkül maradt, úgy, hogy ezen csekély ruhájok, mely jobb részt dolmánból és nadrágból állana, ezen reánk következő téli időkben egészen elhanná [értsd: elhagyná őket], noha én ezeknek foltoztatására több réf posztókat vásároltam volna, de mivel a posztó, melyből századom ruhája készült, csak egy kevésse jobb vala az hálónál, már sok az foltot sem állaná meg. Úgy szintén a csizmájok lassanként úgy elhagyják őket, hogy napról napra többen mezítlábra szakadnak. Ami pediglen a nyeregszerszámot illeti, mivel ezek több esztendőig a nemes vármegyeháza padlásán állván, már magában elromlottak, és reparatio [javítás] helyett a szíjjártóktul csak egyedül feketére festettek meg, annyira elszakadoztak, hogy már igazéttatni semmiképpen sem lehetne, hanem egyedül újat várna helyette; hogy pediglen én mindezek helyett újat csináltassak, azon csekély pausquantómból [átalányösszegemből], mely nékem adattatik, minthogy azt a tekintetes nemes vármegye nem is kívánná, alázatosan könyörgök a tekintetes Deputatiónak, méltóztassék ezen feljebb kitett bajaimat hathatós tehetsége által megorvosolni!” Skerlecz József őrnagy, a zalai lovasezred vasi századát is magában foglaló őrnagyi osztály parancsnoka a Kisfaludy kapitány leveléhez fűzött soraival maga is alátámasztotta, illetve hitelesítette a századparancsnok fogyatékoságokra vonatkozó állításait, és támogatta annak kérését, arra emlékeztetve, hogy korábban ő maga is sürgette a hiányosságok pótlását, melyek azóta még nagyobbak lettek.¹⁰⁹ A vasi Deputáció József nádortól kérhette a hiányok pótlását, mert a főherceg október 15-én arról értesítette Vas vármegyét, hogy intézkedett a zalai ezredhez csatolt vasi század számára igényelt „katonai eszközöknek megadása végett”, s azt kérte, utasítsák a századot, hogy küldje meg hozzá a hiányzó eszközök pontos jegyzékét.¹¹⁰ (A vasi Deputáció egy héttel később a Kisfaludy kapitány által október 15-én kért lovaglónadrágokat is a nádor segítségével tervezte beszerezni.)¹¹¹

¹⁰⁷ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 34. d. 872. sz.

¹⁰⁸ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. október 10. 872. sz. 780–781. o.

¹⁰⁹ MNL VaML kgy. ir. 1809:587. Kisfaludy Gábor kapitány és Skerlecz József őrnagy levele Vas vármegye Állandó Deputációjához, Bőny, 1809. október 1.

¹¹⁰ MNL VaML Rábántúli Dep. jkv. 1809. október 23. 89. sz.

¹¹¹ Uo. 1809. október 30. 98. sz.

Amikor Zala vármegye közgyűlése az inszurgensek tábori szolgálatának végeztével, 1810. január 8-án az Állandó Deputációt bízta meg a nemesi felkelés eloszlásával, valamint a lovak, fegyverek és felszerelések átvételével kapcsolatos teendők intézésével, rendelkezett többek között arról is, hogy az egyenruházat mely darabjai maradjanak meg a további két évig fegyvergyakorlásra kötelezett nemesi felkelők használatában.¹¹² Zala vármegye gyalogoszászlóaljának tényleges eloszlására, illetve a gyalogos felkelők leszerelésére január 11-én, míg a lovasezred feloszlására és a lovas inszurgensek leszerelésére január 17-én került sor. Utóbbi napon a felkelő lovasok megváltak a vármegyétől kapott vagy mások költségén beszerzett lovuktól és nyergüktől, lószerszámaiktól, valamint leadták a fegyvereiket: kardjukat, pisztolyaikat, fokosukat és patrontáskájukat (a gyalogosok korábban a szuronyos puskájukat és patrontáskájukat). A lovasok a nádor által engedélyezett ruhadarabokon kívül megtarthatták még egyenruhájukból a csákójukat, mentéjüket és köpenyüket (a gyalogosok pedig a csákójukat, dolmányukat és köpenyüket), együttvéve gyakorlatilag a teljes felsőruházatukat, azzal a kötelezettséggel, miszerint „ezen ruházatokkal kímélve éljenek, hogy a fegyvergyakorlásra azokban tisztességesen jelenhessenek meg”.¹¹³

RÖVIDÍTÉSEK

HL	Hadtörténelmi Levéltár
Insz. ir.	Ungarische Insurrection. A magyar nemesi felkelés iratai, 1793–1815
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
N 24. Insurrectionalia	Regnicoláris Levéltár. Archivum palatinale. Archivum palatinale archiducis Josephi. Általános iratok. Insurrectionalia
N 25. 46. köt. Zalai lovasezred ir.	Militär-Kanzlei, Band 46. Geschichte der Regimenter und Bataillone der Insurrection des Adels von Ungarn samt Rangs-Listen und Standes Ausweisen 1809/10. Geschichte des Zalader Cavallerie Regiments (A zalai lovasezred történetére vonatkozó iratok gyűjteménye)
P 313. Hertelendy Károly kézirata	P 313. Hertelendy család iratai. 3. csomó, 1. tétel. XIX. század, év nélkül. Hertelendy Károly százados: Nemesi felkelő ezredek az 1809. évi győri csatában. Kézirat

¹¹² MNL ZML kgy. jkv. 1810. január 8. 7–7/4. sz. 8–27. o.

¹¹³ MNL ZML kgy. ir. 1810. január 8. 52/1. sz. „Zala vármegyei felkelő seregnek eloszlásáról tett alázatos jelentése az évégre kiküldött deputatiónak.”

MNL VaML	Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára
Áll. Dep. jkv.	Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809. „Az 1809-dik esztendőben martius hónapnak 5-ik és következő napjain tartott Insurrectionalis Deputatióknak jegyzőkönyve”
Insz. ir.	Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809–1810.
kgy. ir.	Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési iratok
kgy. jkv.	Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek
Rábántúli Dep. jkv.	Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809. „Prothocollum Permanentis Deputationis Comitatus Castriferri Trans Arabonem in Possessione Káld convidentis”
MNL ZML	Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára
Áll. Dep. ir.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809. 30–36. doboz
Áll. Dep. jkv.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809. 28. doboz, 463. sz. Az 1809. évi nemesi felkelés Állandó (Permanens) Deputációjának jegyzőkönyve
Insz. ir.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809–1810. 14–37. doboz
kgy. ir.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési iratok
kgy. jkv.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek
Vörös István kézirata	Kézirattár 41. doboz, 277. sz. Vörös István: Az 1809. évi nemesi felkelés (insurrectio) története Zalavármegyében. Gépelt kézirat. Hely és év nélkül, 76 o.

BIBLIOGRÁFIA

- Angyal* 1893. Kisfaludy Sándor minden munkái. Kiadja *Angyal Dávid*. Nyolczadik kötet. 4. kiad. Budapest, 1893.
- Balogh* 1885. *Balogh Gyula*: Az 1809. évi insurrectio és francia megszállás Vas megyében. Szombathely, 1885.
- Bana – Katona* 2010–2012. Franciák Magyarországon, 1809. Szerk. *Bana József – Katona Csaba*. I–II. k. Budapest–Győr, 2010–2012.
- Bátorfi* 1878. Adatok Zala megye történetéhez. Szerk. *Bátorfi Lajos*. V. k. Nagykanizsa, 1878.

- Domanovszky* 1935. József nádor iratai. III. k. 1807–1809. Kiadta és magyarázatokkal kísérte *Domanovszky Sándor*. (József nádor élete és iratai 4.) Budapest, 1935.
- Domanovszky* 1944. *Domanovszky Sándor*: József nádor élete. 2. r. (József nádor élete és iratai 1.) Budapest, 1944.
- Gálos* 1931. Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkái. Kiadta *Gálos Rezső*. Győr, 1931.
- Gömöry* 1889. *Gömöry Gusztáv*: Az 1809-ik évi magyar nemesi fölkelés. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2. (1889) 79–100. o., 233–243. o., 484–501. o.
- Hellebronth* 1939. *Hellebronth Kálmán*: A magyar testőrsegek névkönyve, 1760–1818. [Budapest, 1939.]
- Hertelendy* 1857. Nemes felkelő ezredek az 1809-ik évi győri csatában. Írta *H[ertelendy] K[ároly]* százados. Veszprémben, 1857.
- Jókai* 1994. *Jókai Mór*: Névtelen vár. In: *Jókai Mór* munkái. II. k. Budapest, 1994.
- Kisfaludy* 2004. *Kisfaludy László*: A kisfaludi Kisfaludy család története. Debrecen, 2004.
- Lázár* 2015. *Lázár Balázs*: A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1741–1815). In: Magyarország hadtörténete. III. k. Magyarország a Habsburg Monarchiában, 1718–1919. Szerk. *Hermann Róbert*. Budapest, 2015. 41–114. o.
- Magyar törvénytár 1740–1835. Magyar törvénytár. 1740–1835. évi törvénczykkek. Budapest, 1901.
- Makai* 1987. *Makai Ágnes*: A Katonai Mária Terézia Rend emlékei múzeumunkban. *A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője*, 2. (1987) 193–223. o.
- Nagy – Ódor* 1982. *Nagy Imre – Ódor Imre*: Az 1890-es nemesi felkelés Vas megyében. Szombathely, 1982. (Kézirat Nagy Imre Gábor tulajdonában.)
- Nagy* 2020. *Nagy Ágoston*: A francia háborúk nemesi felkeléseinek tábori lelkészete, különös tekintettel az 1809-es inszurrekcióra. *Egyháztörténelmi Szemle*, 21. (2020) 1. sz. 43–62. o.
- Ódor* 2012. *Ódor Imre*: „Lóra nemes, fegyverre magyar!” Az inszurgensek próbatétele 1809-ben. In: Franciák Magyarországon, 1809. Konferenciaelőadások. II. k. Szerk. *Bana József – Katona Csaba*. Budapest–Győr, 2012. 219–233. o.

- Pálmány* 2011. *Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja, 1825–1848. I. k. Budapest, 2011.*
- Pálmány* 2019. *Pálmány Béla: A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja, 1790–1812. I. k. Budapest, 2019.*
- R. Kiss* 1909–1911. *R. Kiss István: Az utolsó nemesi felkelés. I–II. k. Budapest, 1909–1911.*
- Reisz* 2009. *Reisz T. Csaba: Lipszky János jelentése a magyar nemesi felkelésnél történetéről, 1809. Levéltári Közlemények, 80. (2009) 255–298. o.*
- Schematismus 1806. Schematismus der kais. königl. Armée, für das Jahr 1806. Wien, [é. n.]
- Schematismus 1912. Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegsmarine für 1912. Wien, 1911.
- Szinnyei* 1896. *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. IV. k. Budapest, 1896.*
- Szluha* 2011–2012. *Szluha Márton: Vas vármegye nemes családjai. I–II. k. Budapest, 2011–2012.*
- Veress D.* 1987. *Veress D. Csaba: Napóleon hadai Magyarországon. Budapest, 1987.*
- Viszota* 1909. *Viszota Gyula: Kisfaludy Sándor és az 1809-iki insurreccio. Akadémiai Értesítő, 20. (1909) 8–9. sz. 405–433. o.*

András Molnár

THE NOBLE LANDWEHR REGIMENT OF ZALA COUNTY IN 1809
PART 1. ORGANISATION, PERSONAL AND FINANCIAL ISSUES

(Abstract)

When in the spring of 1809 an insurrection was ordered against Napoleon's armies, an infantry battalion and a cavalry regiment were organised in Zala county. As there were few people in Zala who were obliged by law to mount a cavalry rebellion, this county, in addition to its legal obligation, raised its cavalry from volunteers to a lesser extent, and predominantly from insurgents transferred from the infantry. Even so, their numbers were still only sufficient to organise five companies, so a company of the insurgent cavalry of Vas county was attached to them as the sixth. The Zala cavalry insurgents had few officers with military experience, and there were only a few experienced insurgents, most of them being of a younger age. The weapons, uniforms and other equipment they needed were scarce in the Zalaegerszeg warehouse of the insurrection, so they tried to get them from military warehouses, which was extremely slow and took about half a year. The equipment needs of the Zala cavalry regiment were finally met to a large extent by using raw materials purchased from military supply commissions and employing Zala craftsmen. The first part of the article on the history of the regiment is based on the sources of the former archives of Zala County, as well as on the documents of the archives of the Palatine (preserved in the National Archives of Hungary or transferred to the

Hungarian Archives of Military History), and on the sources and literature published so far (in German and Hungarian), and it describes the organisation, personal, financial and material affairs of the Zala cavalry regiment from 19 December 1808 to 17 January 1810.

András Molnár

DAS ADELIGE INSURREKTIONS-KAVALLERIEREGIMENT DES KOMITATS ZALA
IM JAHR 1809. TEIL 1.
ORGANISATION, PERSONAL- UND FINANZANGELEGENHEITEN

(Resümee)

Als im Frühjahr 1809 die adelige Insurrektion gegen die Napoleonischen Armeen angeordnet wurde, wurden im Komitat Zala ein Infanteriebataillon und ein Kavallerieregiment aufgestellt. Da es in Zala nur wenige Menschen gab, die gesetzlich verpflichtet waren, eine Kavallerie-Insurrektion zu führen, stellte dieses Komitat zusätzlich zu ihrer gesetzlichen Verpflichtung ihre Kavallerie zu einem geringeren Teil aus Freiwilligen und überwiegend aus Aufständischen auf, die von der Infanterie übernommen wurden. Dennoch reichte ihre Zahl nur aus, um fünf Kompanien zu organisieren, sodass ihnen eine Kompanie der Insurrektions-Kavallerie des Komitats Vas als sechste Kompanie angegliedert wurde. Die Insurrektions-Kavallerie von Zala verfügte nur über wenige Offiziere mit militärischer Erfahrung und wenige erfahrene Aufständische, die meisten von ihnen waren jüngeren Alters. Die benötigten Waffen, Uniformen und sonstigen Ausrüstungsgegenstände waren im Insurrektionslager in Zalaegerszeg knapp, sodass sie versuchten, diese aus den Militärlagern zu beschaffen, was extrem langsam ging und etwa ein halbes Jahr dauerte. Der Ausrüstungsbedarf des Kavallerieregiments von Zala wurde schließlich weitgehend durch die Verwendung von Rohstoffen gedeckt, die von der Militärversorgungs-Kommission gekauft wurden, sowie durch die Beschäftigung von Handwerkern aus Zala. Der erste Teil der Studie über die Geschichte des Regiments stützt sich auf die Quellen des ehemaligen Archivs des Komitats Zala, auf die Dokumente des Palatin-Archivs (die im Nationalarchiv aufbewahrt werden oder in das Militärgeschichtliche Archiv überführt wurden) und auf die bisher veröffentlichten Quellen und Literatur (in deutscher und ungarischer Sprache). Mit der Aufarbeitung dieser werden die Organisation sowie die Personal- und Finanzangelegenheiten des Kavallerieregiments von Zala zwischen dem 19. Dezember 1808 und dem 17. Januar 1810 vorgestellt.

András Molnár

LE RÉGIMENT DE CAVALERIE ISSU D'UNE LEVÉE FÉODALE DU COMITAT DE
ZALA EN 1809, 1ÈRE PARTIE: ORGANISATION, PERSONNEL ET MATÉRIEL

(Résumé)

Lorsqu'au printemps 1809, une levée féodale fut ordonnée contre les troupes de Napoléon, un bataillon d'infanterie et un régiment de cavalerie furent organisés dans le comitat de Zala. Comme il y avait peu de personnes dans ce comitat qui avaient l'obligation légale de lever des unités de cavalerie, celles-ci furent organisés de volontaires et surtout de soldats de l'infanterie, mais leur nombre n'était alors suffisant que pour cinq escadrons. Aussi un sixième escadron issu d'une levée féodale du comitat de Vas leur fut-il rattaché. Parmi les officiers de ces unités de cavalerie de Zala très peu avaient alors une expérience militaire et la plupart d'entre eux faisaient partie de la jeune génération. Peu d'armes, d'uniformes et d'autres matériels nécessaires étaient disponibles dans l'entrepôt de l'*insurrectio* de la ville de Zalaegerszeg, ils ont donc essayé de les obtenir auprès d'entrepôts militaires, ce qui a été

extrêmement lent et duré environ six mois. Les besoins en équipement du régiment de cavalerie de Zala ont finalement été satisfaits en grande partie grâce à l'utilisation de matières premières achetées auprès des commissions d'approvisionnement militaires et au concours des artisans de Zala. Basée sur les sources des anciennes archives du comitat de Zala, les documents des archives du palatin (conservés aux Archives nationales ou transférés aux Archives d'Histoire militaire), ainsi que les sources et la littérature jusqu'alors (en allemand et en hongrois), cette première partie de l'étude présente l'organisation du régiment de cavalerie de Zala du 19 décembre 1808 au 17 janvier 1810 et les questions liées à son personnel et à son matériel.

Андраш Молнар

ДВОРЯНСКИЙ ПОВСТАНЧЕСКИЙ КАВАЛЕРИЙСКИЙ ПОЛК КОМИТАТА ОКРУГА
ЗАЛА В 1809, Г. 1.

ОРГАНИЗАЦИЯ, ЛИЧНЫЕ И МАТЕРИАЛЬНЫЕ ДЕЛА

(Резюме)

Когда весной 1809-ого года поднялось восстание венгерской дворянской знати против армий Наполеона, в уезде Зала были организованы пехотный батальон и кавалерийский полк. Поскольку в округе Зала было мало тех, кто согласно закону должны были участвовать в восстании кавалерии, этот комитат в дополнение к своим законным обязательствам создал свою кавалерию, в меньшей степени за счет добровольцев и преимущественно из благородных аристократических повстанцев (*дворянских инсургентов), переведённых из пехоты. Однако их численность была достаточна только для организации пяти военных рот, поэтому шестой присоединили к ним одну роту из восставшей кавалерии комитата округа Ваш. Среди офицеров кавалерийских повстанцев в округе Зала почти не было военнослужащих, и среди них было мало более опытных дворянских повстанцев, большинство из которых принадлежали к более молодой возрастной группе. Оружие, обмундирование и другое необходимое для них снаряжение имелось в их распоряжении в небольшом количестве на складе знатного, элитного дворянского восстания (*аристократическая инсurreкция) в Залаэгерсеге, поэтому их пытались приобрести на военных складах, что проходило исключительно медленно и длилось почти полгода. В конце концов, потребности Залайского кавалерийского полка в снаряжении удалось в значительной части удовлетворить за счет сырья, закупленного у комиссий по военному снабжению, и принуждения работать мастеров округа Зала. Первая часть изучения истории подразделения опираясь на источники тогдашних письменных архивов округа Зала, а также на документы надорского архива (сохранившиеся в Национальном Письменном Архиве или попавшие в Военно-исторический Архив), обработанные до сих пор опубликованные источники (на немецком и венгерском языке) и спецлитературу, представляет организацию кавалерийского полка округа Зала в период с 19-ого декабря 1808-ого года до 17-ого января 1810-ого года, его персональные и финансовые материальные дела.